Jaargang 12 no 9 september 2005

Nader Bekeken

In dit nummer o.a.

Kroniek
Het getuigenis van antwoord 80 HC
Een nieuwe Loonstra

Thema
Huis van de Heer

Rondblik
Tussen de kinderen op maandagmorgen

Gemeentebreed
De praktische kant van het ambt

Boek van de maand
Hulp bij bijbellezen

Persrevue
Wet en evangelie
Democratie

Maar wij hebben de zin van Christus.

(1 Korintiërs 2:16b)

Er zijn een heleboel onderwerpen waar wij een mening over hebben. We kunnen elkaar ook naar die mening *vragen*. Hoe denk je hierover, wat vind je daarvan...? In dit artikel wil ik stilstaan bij de vraag *achter* dat soort vragen. Wat is nou *bepalend* voor ons denken? Wat is de bron waar onze inzichten uit voortvloeien?

De rijkdom van gelovig denken

Die vraag hangt samen met de vraag wat voor mens je bent. Of je een natuurlijk mens bent of een geestelijk mens. Natuurlijke mensen, dat zijn mensen die de Heilige Geest niet hebben. En als je de Heilige Geest niet hebt, dan kunnen je gedachten her en der vandaan komen, uit een bepaalde filosofie, uit een godsdienstige achtergrond, of wat dan ook, maar ze komen altijd uit de *menselijke geest*. Oftewel: uit de geest van de wereld (1 Kor. 2:12).

En als je een *geestelijk* mens bent, dan komt je denktrant van *buiten* deze wereld.

Geloven betekent dus een andere manier van denken dan in deze wereld gewoon gevonden wordt. Het betekent ook dat je denken een verjonging ondergaat. In Efeziërs 4:23 zegt Paulus dat we *verjongd* worden door de geest van ons denken. Gelovig denken is niet ouderwets, niet typisch iets voor oude mensen. Je wordt er juist weer jong van. Geloof geeft je een frisse kijk op de dingen.

Schriftlicht **H. Geertsma**

Denken vanuit Christus

Die frisse manier van denken heeft dus alles met Christus te maken. 'Wij hebben de zin van Christus' - dat betekent letterlijk: wij hebben het *denken* van Christus. Wij leren van Christus hoe we tegen de dingen aan moeten kij-

Nader Bekeken *colofon*

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 keer per jaar.
De Stichting geeft tevens een serie Cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks Bestuur van de Stichting Woord en Wereld
Ds. J. Wesseling, voorzitter
Mr. A. Niemeijer, secretaris
A. Vreugdenhil, algemeen adjunct
W.A. Dreschler, penningmeester

Redactie Nader Bekeken
Dr. H.J.C.C.J. Wilschut, eindredactie
Drs. H.J. Boiten
Dr. A.N. Hendriks
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm
M.J.A. Zwikstra-de Weger

Redactiesecretariaat
Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel/fax 050 - 5344508
E-mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken
Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. J.J. Burger, Axel
Drs. A. Capellen, Rotterdam
Prof. drs. D. Deddens, Hoogeveen
Dr. ir. H.B. Driessen, Hengelo
Ds. H. Drost, Houten
Ds. K. Folkersma, Spakenburg
Ds. G.E. Geerds, Ommen
Ds. H. Geertsma, Assen
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Nijkerk
Drs. P.A. Heij, Soest
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. J. Kamphuis, Ommen
Ds. R. Kelder, Nijkerk
Ds. J.H. Kuiper, Assen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Drs. M. Nap, Leerdam
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Prof. dr. F. van der Pol, Hattem
Ds. R.Th. Pos, Ommen
Ds. P. Schelling, 's-Hertogenbosch
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Papendrecht
J. Veenstra, Emmen
E.A. de Visser-Oostdijk, Hamilton, Can.
Ds. J. Wesseling, Ede
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn, 's-Hertogenbosch

Vormgeving, fotografie: Studio Bert Gort ¯•„ Leek
Internet: www.woordenwereld.nl
Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar.
Druk en Administratie: Scholma Druk bv, Postbus 7, 9780 AA Bedum. Telefoon 050-301 36 36

Cd: Nader Bekeken is ook op cd verkrijgbaar. Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden, postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565499.

Abonnementen: Postbus 7, 9780 AA Bedum, Telefoon 050-301 36 36. E-mail: woordenwereld@scholma.nl

Abonnementsprijs	**acceptgiro**	**machtiging**
	31,25	**30,50**
Nader Bekeken, tevens abonn. op de cahiers	**27,50**	**24,75**
Studenten Nader Bekeken	**14,75**	**13,75**
Cahiers	**6,65**	**6,65**
Losse verkoop cahiers	**8,75**	**8,20**

Abonnees die cahiers nabestellen: 6,65 + porto
Bankrekening 39.50.36.046 Hardinxveld-Giessendam.
Het abonnement loopt per kalenderjaar; opzeggen voor 1 december.
ISSN 1380 - 3034

ken. Je zou kunnen zeggen: Christus denkt in ons. Zoals Paulus ergens anders zegt: Christus *leeft* in ons.

Maar hoe werkt dat dan, dat je vanuit Christus leert denken? Het is duidelijk dat de Bijbel daar een belangrijke rol in speelt. Christus zet ons denken op het spoor van het geschreven Woord. Ook als het gaat om onze levensstijl: hoe we met elkaar omgaan, hoe we met geld omgaan, hoe we tot eer van God kunnen leven - daar leer je vanuit de Bijbel over nadenken.

Alleen: niet voor alles vind je een concrete bijbeltekst. En toch kan Christus je gedachten dan op een bepaald spoor zetten. Dat is het mooie van die uitdrukking: wij hebben de zin van Christus. Dan heb je niet altijd een concrete bijbeltekst nodig.

Natuurlijk blijft de Bijbel je leidraad. Maar in die Bijbel staat ook zoveel over Christus. Wat Hij allemaal voor jou gedaan heeft. Dat Hij hier op aarde kwam om jou te redden. Dat Hij daar alles voor overhad. Je leest zoveel over zijn liefde en over zijn bewogenheid. Hoe Hij met mensen omgaat. En hoe Hij mensen weer op het spoor van de Here zet. Dat geeft je een heleboel te denken. Als je deze Christus leert volgen, worden je gedachten haast vanzelf een bepaalde kant uitgestuurd.

Misschien zul je nooit een armband gaan dragen met de letters: WWJD: wat zou Jezus doen? Daar kun je als christenen ook verschillend tegen aankijken. Maar achter die vier letters zit wel de bedoeling dat je wilt denken vanuit Christus. Misschien kun je dan beter zeggen: wat zou Christus ervan *vinden*?

Hogere wijsheid

Waarom heb ik het in het opschrift boven dit artikel nu over de *rijkdom* van die manier van denken?

Dan moeten we even kijken naar de achtergrond van deze woorden van Paulus. Paulus kwam in Griekenland heel wat menselijke wijsheid tegen. Allerlei wijsgeren lieten hun kijk op het leven horen. En dat waren vaak boeiende betogen. Ze wisten het dus ook goed te brengen. En er waren gemeenteleden die daar behoorlijk van onder de indruk raakten. Ze hadden daar in Korinte een sterke hang naar het bijzondere, het spectaculaire, het meeslepende. Vandaar dat ze ook zoveel bewondering hadden voor het spreken in tongen. Dat was groots. En dat waren die verhalen van die wijsgeren dus ook: groots; indrukwekkend.

Daar stak het optreden van Paulus maar schraal bij af. Zijn presentatie was al niet sterk. Maar *wat* hij dan te zeggen had, dat was ook nog een boodschap van niks. Dat was geen wijsheid; dat was dwaasheid.

En daar komt Paulus dan tegen in het geweer. Niet om zichzelf te verdedigen, maar om het evangelie te verdedigen. En heel de manier van denken die met dat evangelie meekomt. Dat wil hij overeind houden. Daarom zegt hij ook aan het begin van dit hoofdstuk: ik had niet besloten iets te weten onder u dan Jezus Christus en die gekruisigd. Ik was niet van plan te gaan omliggen voor die wijsgeren waar jullie zo mee weglopen. Ik paste ervoor om met een verhaal te komen dat jullie gehoor zou strelen. En waar ik volle zalen mee kon trekken. Dit is mijn boodschap en daar moet je het mee doen. Want dit is het enige verhaal waar een mens verder mee komt in deze wereld.

Als je de woorden van onze tekst tegen die achtergrond ziet, hebben ze haast iets strijdbaars. We laten ons als apostelen niet de grond in praten. Wat wij naar voren brengen, is geen onzin. Dat is goed doordacht. Het komt bij Christus vandaan. En Christus komt bij God vandaan. God heeft het bedacht. En wat God bedacht heeft, dat is een hogere wijsheid dan alle wijsheden van de wereld bij elkaar.

Bemoediging

Als je dat goed op je laat inwerken, zit daar een enorme bemoediging in. Voor iedereen die als christen in de samenleving wil staan. Wat jij gelooft, daar is niks mis mee. En als jij vanuit dat geloof hebt leren denken, kun je daar vrijmoedig mee voor de dag komen. Laat maar merken hoe je als christen tegen de dingen aankijkt. Wij hebben nog zo vaak iets schuchters, alsof we dingen zeggen die we eigenlijk niet kunnen verkopen. En misschien zeggen we het dan ook maar liever *niet*. Maar Paulus zegt: moet je nagaan: wij hebben de zin van Christus! Jouw manier van denken komt uit de beste bron!

Ben je dan boven elke kritiek verheven? Natuurlijk niet. Het evangelie is boven elke kritiek verheven. Maar de manier waarop wij dat evangelie brengen…, en ook de manier waarop wij

doordenken vanuit dat evangelie, daar kan wel eens wat mis mee gaan. En soms denk je toch weer helemaal vanuit jezelf, vanuit jouw gevoel, of vanuit jouw traditie. Het is nog niet zo'n eenvoudige opgave om je denken helemaal door Christus te laten beheersen. Daar moet je je echt in oefenen. En je moet dus ook altijd bereid zijn om je gedachten te laten toetsen. Met de bede van Psalm 139:23 in je hart: 'Doorgrond mij, o God, en ken mijn hart, toets mij en ken mijn gedachten.' Daarmee geef je dan aan dat er maar één bron is waaruit jij je gedachten en visies wilt putten. Die bron heet Christus.

De weg naar het geluk

We gaan nog wat verder doorstoten naar de kern van deze uitspraak van Paulus.

Waar ging het nou eigenlijk om tussen deze apostel en die Griekse wijsgeren? Je kunt ook zeggen: waar gaat het om tussen de geestelijke mens en de natuurlijke mens? Het gaat uiteindelijk om deze vraag: hoe vind je als mens het echte geluk? Kun je dat zelf bedenken, kun je er zelf voor zorgen? Of heb je daar iemand anders voor nodig?

Dan komt Paulus met een heel confronterende boodschap: er is geen mens die hier op aarde het echte geluk kan brengen. Voor zichzelf niet, voor anderen ook niet. Wij kunnen niet eens bedenken hoe dat geluk er zou moeten komen. Dat heeft God moeten bedenken. En wat heeft God bedacht? God heeft bedacht dat Hij zijn Zoon naar de wereld moest sturen om ons te redden. En dat die Zoon daarvoor aan een kruis gespijkerd moest worden. Dat is de wijsheid waarmee God voor ons een weg heeft uitgedacht naar de heerlijkheid (vers 7).

En daar vallen de tegenstanders van Paulus nu massaal overheen. Want dit spreekt de natuurlijke mens absoluut niet aan. Het is hem dwaasheid en hij kan het niet verstaan (vers 14). Dat dit de weg naar het geluk zou moeten zijn. Want dat betekent dat *wij* daar aan dat kruis zouden moeten hangen, dat wij een vloek over ons gehaald hebben, met al onze verheven gedachten, met al onze ideeën over hoe wij het geluk kunnen vinden. We zitten met al die mooie gedachten van ons op een doodlopend spoor. En we moeten leren zeggen: Here, wij redden het niet; wilt U ons laten zien hoe we gelukkig worden. En dan blijkt dat maar op één manier te kunnen, en dat is dat Jezus Christus in onze plaats aan dat kruis komt te hangen. Dat is voor ons uiterst vernederend, dat wij het daarvan moeten hebben.

En dan ook nog het idee dat God daar zijn eigen Zoon voor geeft. Welke vader zou zijn kind zoiets aandoen? Dat is de dwaasheid van het evangelie. Daar veegt de natuurlijke mens de vloer mee aan.

En wat doet Paulus dan? Hij raapt dat evangelie op van de vloer en hij hangt het aan een vlaggenstok. En dan ben je een geestelijk mens, wanneer je het evangelie als een vlag in de wind zou willen hangen. Kom op, mensen, dit is het beste wat er ooit bedacht is. Het is zo goed dat wij het nooit hadden kunnen bedenken. Want inderdaad, wie bedenkt dat, dat God bereid zou zijn om zijn eigen Zoon voor ons die hel te laten doormaken? Wij bedenken niet eens dat we dat nodig hebben! En dat deze wereld dat nodig heeft.

Geen denktank voor God

Wat geen oog heeft gezien, wat geen oor heeft gehoord, wat in geen mensenhart is opgekomen, dat is wel opgekomen in het hart van God. En wij hebben God dus geen handje geholpen om dat te bedenken. Wij hebben Hem niet van advies gediend. Dat zegt Paulus in het begin van vers 16: Wie kent de zin van de Here, dat hij Hem zou voorlichten?

Dat is een aanhaling uit Jesaja 40. Daar gaat het ook over het plan van God om mensen te redden van de ondergang. Ze zaten al jarenlang als ballingen in Babel, en ze dachten dat ze er nooit meer uit kwamen. En dan laat Jesaja de grootheid van de Here zien. God had allang een bevrijdingsplan in de gedachten. En er is geen mens die met Hem meegedacht heeft. Elke koning had destijds zijn adviseurs als hij beleid wilde maken. En vandaag heeft elke minister zijn ambtenaren die met hem meedenken. Maar God heeft nooit een denktank gehad. Het zou niet kunnen. Want dan zouden we op hetzelfde niveau moeten denken als Hij. Maar zijn gedachten zijn altijd hoger dan die van ons.

Het lijkt overigens wel aanlokkelijk: meedenken met God. Dan zou je wat meer invloed hebben op de weg die de

Nader Bekeken *inhoud*

Schriftlicht
De rijkdom van gelovig denken 225
H. Geertsma

Kroniek
Het getuigenis van antwoord 80 HC 228
Een nieuwe Loonstra 231
H.J.C.C.J. Wilschut

Thema
Huis van de Heer 233
J.W. van der Jagt

Column
Een heidens werk 237
G. Zomer

Synode 2005
De stem van Christus 238
H. van den Berg

Rondblik
Tussen de kinderen op maandagmorgen 239
J. Veenstra

Gemeentebreed
De praktische kant van het ambt 243
K.J. Andringa

Korte boekbespreking
Pleidooi voor de Heidelberger 245
A.N. Hendriks
Gereformeerden in bezettingstijd 247
P.L. Storm

Boek van de maand
Hulp bij bijbellezen 248
A.N. Hendriks

Gedicht
Laondelijk geluk, Frans van Dooren 250
G. Slings

Persrevue
Wet en evangelie 251
Democratie 253
G.J. Schutte

Here met je gaat. Een mens kan zich best wel eens afvragen waarom Gods gedachten over zijn leven niet een andere kant opgaan. Zoals het nu met je gaat, dat zou je zelf nooit bedacht hebben.

Wij kunnen met ons denken Gods gedachten lang niet altijd volgen. Maar God wil onze gedachten wel meenemen. Naar zijn grote plan dat ons hele leven omvat. Het plan om ons mee te nemen naar zijn heerlijkheid. Zodat we niet verloren gaan. En zodat we met alles wat we meemaken, geborgen zijn in zijn hand. In Jeremia 29:11 zegt de Here: 'Ik weet welke gedachten Ik over u koester, gedachten van vrede en niet van onheil, om u een hoopvolle toekomst te geven.' Hij stuurt onze gedachten richting Golgota. 'Wij hebben de zin van Christus' - dat betekent vooral ook: onze gedachten worden in de richting van Golgota gestuurd. Want in die richting heeft *God* altijd gedacht. Op Golgota zie je hoe Gods gedachten omgezet worden in daden. Je ziet zijn Zoon daar aan dat vervloekte kruis hangen.

Denken in verwondering

Dan sta je pas echt voor raadsels. Dat God dit bedacht heeft. Daar kun je alleen maar met grote verwondering aan denken. We kunnen er niet bij. Maar we mogen het wel zeker weten.

Want God heeft het ons geopenbaard door de Geest, zegt Paulus. Die Geest doorzoekt de diepten van God. Hij leest Gods gedachten. En dan komt Hij naar ons toe en Hij brengt die gedachten aan ons over. En dan weten we echt nog niet alle ins en outs van Gods beleid, en we krijgen geen antwoord op alle vragen, maar we weten wel wat ons door God in genade geschonken is: Jezus Christus en die gekruisigd. Dan weten we dus hoe God ons op het hart draagt. En we leren zingen over dingen die anderen een dwaasheid vinden. ' 'k Heb geloofd en daarom zing ik, daarom zing ik van gena, van ontferming en verlossing die ik vond op Golgotha.'
Dat is de rijkdom van gelovig denken.

Het getuigenis van antwoord 80 HC

'"Vals getuigenis over paapse mis". Amerikaanse Kerk wil catechismus wijzigen.' Aldus de kop in het *Nederlands Dagblad* van 21 juli 2005. Het was één van de weinige kerkelijke nieuwsfeiten uit de afgelopen periode. De Amerikaanse Christian Reformed Church (CRC) overweegt om bij antw. 80 van de Heidelbergse Catechismus een voetnoot te plaatsen. En gaf van dit voornemen tekst en uitleg aan de Gereformeerde Oecumenische Raad (GOR). De pauselijke mis een vervloekte afgoderij en een verloochening van het enige offer van Christus? Dat is te scherp gezegd. Het is zelfs een karikatuur. Een vals getuigenis dus.

Geen paniek

Als gereformeerd kerkmens ben je geneigd om bij zo'n bericht meteen je hakken in het zand te zetten. Vingers af van de gereformeerde belijdenis, nietwaar? Inderdaad. Maar dat wil niet zeggen dat die belijdenis nooit veranderd zou mogen worden. De confessie blijft aan de Schrift onderworpen. En zou in de belijdenis aan een bestreden standpunt onrecht worden gedaan, dan kan ook dat aanleiding zijn om corrigerend op te treden. Wil je niet ingrijpen in de oorspronkelijke tekst, dan is een voetnoot nog niet eens zo'n gek idee. Hoe dan ook, het gaat om het levend belijden van de kerk. Acht je de confessie boven verandering en verbetering verheven, dan kan zij maar zo een museumstuk worden. En dat is nou ook weer niet de bedoeling.

In ieder geval is de gedachte als zodanig om antw. 80 HC van een voetnoot te voorzien geen teken van confessionele ontrouw. Terecht constateert de commentator in het *Reformatorisch Dagblad* van 25 juli 2005: 'Kennelijk vindt men nu in de Christian Reformed Church de Heidelbergse Catechismus nog belangrijk genoeg om er op een gevoelig punt een relativerende kanttekening bij te plaatsen.' Niet dat de CRC voortaan kan gelden als een wonder van confessionele trouw en betrouwbaarheid. Zoals dat evenmin bij de GOR het geval is. Wat dat betreft spreekt de voorgenomen bezinning op de binding aan de belijdenis boekdelen. De lidkerken gaan daar nogal verschillend mee om. Al maken ze het niet allemaal zo bont als de PKN. Opvallend hoe de PKN-voorman ds. J.G. Heetderks erkende, dat - als het gaat om de binding aan de belijdenis - zijn kerk een bijzondere positie binnen de GOR inneemt. Men gaat in de PKN aanzienlijk losser met de belijdenis om dan in de GOR het geval is (*ND* van 28 juli 2005).

Intussen heeft de GOR de suggestie van de CRC ten aanzien van antw. 80 HC niet overgenomen. Ook al zijn er reeds kerken in Indonesië die hier met een voetnoot werken (las ik in het *RD* van 25 juli 2005). Voor mijn gevoel heeft deze beslissing iets halfslachtigs. Materieel stemt men het de CRC toe: de tekst van antw. 80 HC is niet meer van deze tijd. Tegelijk kiest men niet voor een voetnoot of iets dergelijks, maar voor een bezinningsproces over mis en avondmaal. Daarbij wordt de Rooms-Katholieke Kerk gevraagd om de eigen leer tegen het licht te houden. Of dit besluit is ingegeven door een brede relativering van de belijdenis, zoals de eer-

Kroniek **H.J.C.C.J. Wilschut**

der geciteerde commentator in het *RD* stelt, lijkt me een iets te vlotte verklaring. Bij alle vragen die je kunt hebben over de omgang met de confessie binnen de GOR - men heeft breedvoerig over de tekst van de HC gesproken. Dat doe je niet, wanneer die tekst nauwelijks nog iets voor je betekent. Je moet wel billijk blijven. Dan blijft er nog genoeg te kritiseren over. Heb ik de krantenverslagen goed begrepen, dan waren er ook afgevaardigden op de GOR die er niet zeker van waren, dat er in de roomse mis *geen* sprake van afgoderij zou zijn (zie weer *ND* van 28 juli 2005). Hoe dan ook, de beslissing van de GOR heeft iets van het sparen van de kool en de geit. Niet ongebruikelijk, ook niet in de kerkelijke wereld. Maar niet echt bevredigend.

Waar het mij nu echter om gaat, is: geen paniek bij een suggestie om iets in de belijdenis te wijzigen! Zeker gereformeerde kerkmensen van na 1905 (toen de Gereformeerde Kerken in Nederland een aantal woorden in art. 36 NGB schrapten) kunnen dat weten. In een dergelijke situatie moet je een *inhoudelijk* gesprek voeren. Zit antw. 80 HC er in de huidige situatie echt naast? Dat lijkt me de hamvraag. Graag wil ik met u deze kwestie nader bekijken.

Antw. 80 HC toen ...

Doet in de situatie van vandaag antw. 80 HC wel recht aan de officiële rooms-katholieke leer? Daaraan gaat een andere vraag vooraf. Deed antw. 80 HC dat in eigen tijd (1563) wél?

Ik kom op die vraag, omdat volgens dr. Georg Vandervelde van de CRC destijds roomsen en protestanten wederzijds karikaturen van elkaars theologie maakten. Het was nu eenmaal een tijd van scherpe confrontatie. Het Concilie van Trente sprak het anathema (= vervloekt) uit over ieder die iets anders geloofde dan de katholieke leer. Van de weeromstuit reageerde de Catechismus daarop met stevige woorden (*ND* van 21 juli 2005).

Tussen haakjes, het is goed mogelijk om in antw. 80 HC een reactie te zien op de besluiten van Trente. In de eerste editie van de HC ontbrak vr./antw. 80 HC. Ze werden in de tweede en derde editie toegevoegd, op verzoek van Olevianus. Het is geen al te woeste veronderstelling om de aanleiding daarvoor te zoeken in de vloekspraken van Trente. Al blijft het gaan om een vermoeden.

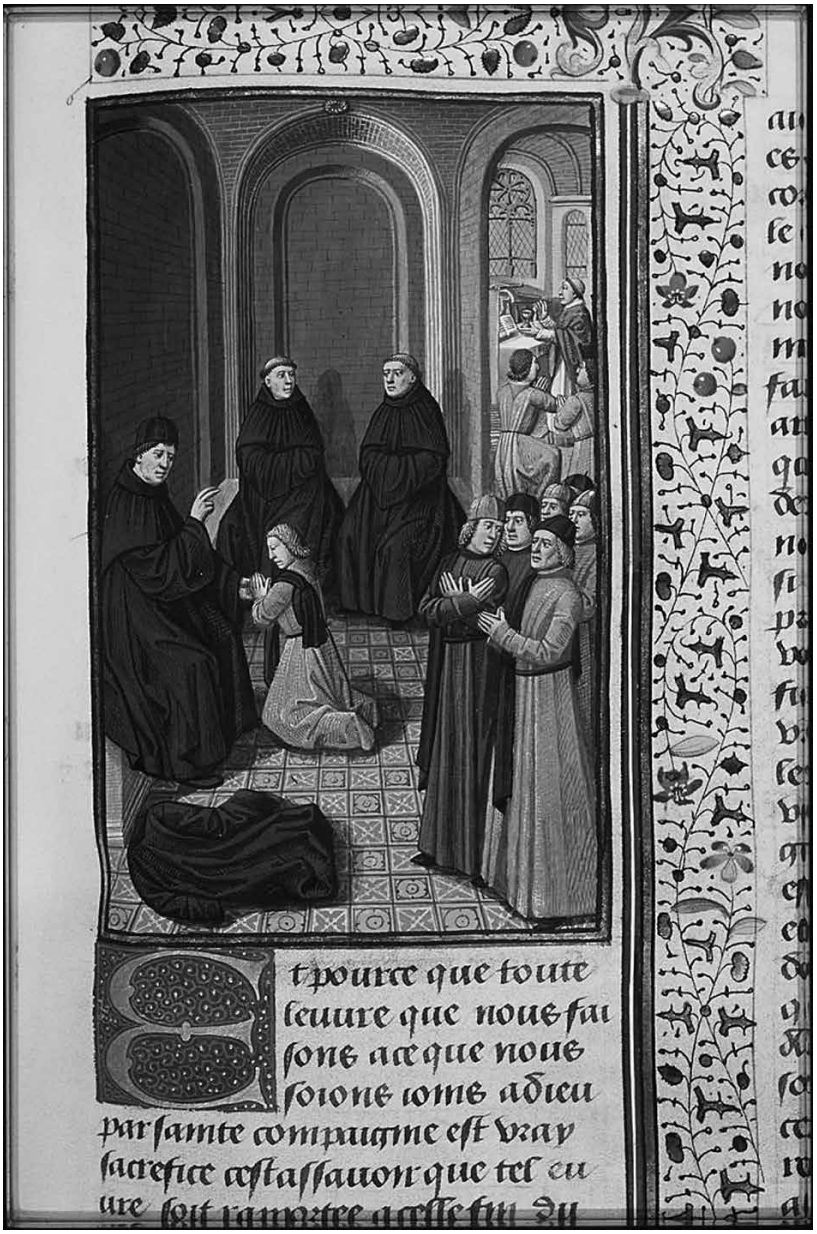

Een middeleeuwse miniatuur

Maar dan nog. Al is antw. 80 HC een reactie, daarmee is nog niet gezegd dat het om een overreactie gaat. Dan moet je eerst aan de hand van de stukken bekeken hebben, of de HC wel een correcte weergave van de roomse leer biedt.

Antw. 80 HC schetst de roomse positie als volgt: de mis leert in de eerste plaats, dat levenden en doden alleen dan door het lijden van Christus vergeving van de zonden hebben, indien Christus nog dagelijks door de priesters in de mis voor hen geofferd wordt. Ten tweede, dat Christus lichamelijk in de gedaante van brood en wijn aanwezig is en daarom ook in die gedaante aangebeden moet worden.

Voor zover ik kan beoordelen, doet de HC daarmee recht aan wat in Trente werd uitgesproken. In brood en wijn is Christus lichamelijk aanwezig, zijn lichaam en zijn bloed. Compleet en permanent. Dus is hier aanbidding gepast. Bovendien is in de mis sprake van een werkelijk en eigenlijk offer. Om precies te zijn: een offer met verzoenende kracht. Zeker, ook de concilievaders wisten dat er in de brief aan de Hebreeën staat, dat Christus eenmaal voor de zonden gestorven is. Maar - dit eenmaal gebrachte offer komt in het misoffer terug. Kruisoffer en misoffer zijn één met elkaar. Alleen de manier van offeren verschilt. Hier zitten best de nodige vaagheden. Toch is één ding duidelijk: het eenmalige offer komt in de mis terug en wordt door de kerk als offergave aan God aangeboden. Alleen dan heeft Christus' offer effect. Daar-

voor is de offerhandeling in de mis een noodzaak.

Geen wonder dat de HC zegt: zo zet je de eenmaligheid van Christus' offer op losse schroeven. Steeds opnieuw moet een aanvullende offerhandeling Christus' offer present stellen en effectief maken. Het is niet anders dan een verloochening van het enige offer van Christus. Nee, het staat er anders: *in de grond van de zaak* is het een verloochening van het enige offer van Christus: '*im grund*', zegt de (oude) Duitse tekst. Wat in de Latijnse tekst wordt weergegeven met 'de grond van de mis'. Die nuance mis ik in veel commentaren op antw. 80 HC. De Catechismus beweert niet dat de Rooms-Katholieke Kerk de *bedoeling* heeft om de eenmaligheid van Christus' offer te ontkennen. Maar - *feitelijk* doet men het wel. Zo is het ook met de verering van brood en wijn. Voor de roomse kerk zijn het brood en de wijn in de mis Christus' eigen lichaam en bloed. Men meent daarin Christus te vereren. Ten onrechte. Dat maakt van jouw verering van brood en wijn *feitelijk gezien* afgoderij. Je geeft goddelijke eer aan dingen uit de schepping. En dat vervloekt de heilige God in zijn Woord. Kortom, de HC spreekt geen oordeel uit over subjectieve bedoelingen, maar over de feitelijke grondslag van de mis.

Er valt meer over de mis te zeggen dan in de HC staat. Lees er de uitspraken van Trente maar op na. De HC beperkt zich tot de kern van de klassieke roomse leer over de mis. Zonder zich aan overdrijving of vertekening schuldig te maken. Geen vals getuigenis dus. En ook geen overreactie. Al is de heilige verontwaardiging hoorbaar. Mag het? De leer van het heil is in geding!

... en nu

Daarmee is het verhaal niet uit. De tijd heeft niet stilgestaan. Binnen de Rooms-Katholieke Kerk wordt nu meer nadruk gelegd op het unieke van Christus' offer dan in 1563, merkt prof. dr. B. Kamphuis op. Ook over de leer van de transsubstantiatie (= de wezenlijke verandering van brood en wijn in Christus' lichaam en bloed) is volgens hem sindsdien verder doorgedacht. Blijf in de catechismuspreek dus niet steken in 16e-eeuwse polemieken (*ND* van 22 juli 2005).

Voor Kamphuis betekent dit niet dat de tekst van de HC hiermee achterhaald zou zijn. Bovendien is de roomse kerk allerminst van plan om Trente te herzien. Dan ziet Kamphuis al helemaal geen aanleiding om antw. 80 HC op te geven. Daar denkt de CRC dus anders over. Met waardering brengt de GOR die mening onder de aandacht van haar lidkerken. Hoe je het ook draait of keert, in de huidige situatie is antw. 80 HC met haar tekening van de roomse positie blijkbaar niet meer *terzake.*

Daar kun je maar op één manier achterkomen. Namelijk door je te verdiepen in de officiële papieren van de roomse kerk. Laat de Rooms-Katholieke Kerk maar voor zichzelf spreken.

Daarbij moet bedacht worden dat *verandering* van de eenmaal vastgestelde leer in de Rooms-Katholieke Kerk principieel uitgesloten is. Zeker, ook daar kent men ontwikkelingen in de theologie. Nieuwe leeruitspraken zijn mogelijk. Maar niet om eerder vastgestelde leer in te slikken. Hoe zou dat kunnen met een leer die de kerk onder leiding van de Heilige Geest heeft uitgesproken? Die leer kan ontplooid worden, aangevuld, uitgebreid. Maar niet herroepen. Wat dat betreft is de oproep van de GOR aan het adres van de roomse kerk om zich te bezinnen op de leer over de mis, wat argeloos. Al op de GOR zelf verklaarde de rooms-katholieke bisschop John Rodano, dat herziening van Trente geen optie is. Toen in de vorige eeuw roomse theologen de leer van de transsubstantiatie probeerden te verzachten en de instellingswoorden van Christus meer symbolisch wilden verklaren, greep paus Paulus VI persoonlijk in. Nog vóór de laatste zittingsperiode van het tweede Vaticaans Concilie verscheen op 3 september 1965 de encycliek *Mysterium fidei*. Niks geen symbolische manier van spreken! Christus is lichamelijk aanwezig in brood en wijn. Er vindt een werkelijke verandering plaats. En - zei de paus daarbij hardop - denk niet dat de oude termen tijdgebonden zijn. Onder leiding van de Heilige Geest heeft de kerk woorden gebruikt, die altijd en overal gelden. Aanpassing is niet nodig.

Vandaar dat in *Katechismus van de Katholieke Kerk* (Brussel/Utrecht 1993) probleemloos uit de teksten van Trente wordt geciteerd of ernaar wordt verwezen. Deze *Katechismus* mag gelden als een geautoriseerde weergave van de officiële rooms-katholieke geloofsleer. Als opvolger van Petrus keurde Johannes Paulus II deze *Katechismus* goed en verordende hij krachtens apostolisch gezag de publicatie ervan (p. 18-19). Dat maakt van deze *Katechismus* een gezaghebbende bron, voor wie weten wil wat de Rooms-Katholieke Kerk vandaag de dag leert.

Even een tussenopmerking: het ontwerp van de *Katechismus van de Katholieke Kerk* werd voorbereid door een commissie van twaalf kardinalen en bisschoppen, onder leiding van kardinaal Ratzinger (p. 9), de huidige paus Benedictus XVI. Hij blijkt er ook sterk zijn stempel op te hebben gezet. In zijn boek *Over de drempel van de hoop* (Amsterdam/Antwerpen 1994) brengt Johannes Paulus II de *Katechismus* ter sprake, en zegt in dat verband: 'Bijzondere verdiensten moeten worden toegekend aan kardinaal Joseph Ratzinger, prefect van de Congregatie voor de geloofsleer'(p. 151).
De *Katechismus* geeft dus ook een goed beeld van de opvattingen van de huidige paus.

De *Katechismus* geeft een brede uiteenzetting over het sacrament van de eucharistie (p. 295-315). Begrijpelijk. De eucharistie is voor de roomse kerk het sacrament bij uitstek: oorsprong en hoogtepunt van het kerkelijk leven. De eucharistie is zoveel als de samenvatting van het geloof (p. 296). Wonderlijk zoals schriftuurlijke gedachten en uitgesproken dwalingen in deze uiteenzetting hand in hand gaan. Maar wat in het kader van deze Kroniek van belang is: ook in de *Katechismus* wordt de lichamelijke aanwezigheid van Christus in

brood en wijn geponeerd, en dat in woordelijke aansluiting bij Trente: de hele Christus is aanwezig, waarachtig, werkelijk en wezenlijk. En dat door de verandering van brood en wijn (p. 306v).

Ook wanneer het gaat om de mis als sacramenteel offer, is er de uitgesproken aansluiting bij Trente. De offergave is hetzelfde, alleen de wijze van offeren is verschillend, nu onbloedig. De eucharistie stelt het kruisoffer present en past er de vruchten van toe, zodat er vergeving is voor de zonden die wij dagelijks begaan (p. 304v).

Ik kan er weinig anders van maken. De kernpunten van de roomse leer over de mis zijn sinds 1563 niet werkelijk veranderd. Ze worden nog voluit gehandhaafd. Dat betekent, zoals de HC destijds een correcte (zij het niet een uitputtende of complete) weergave gaf van de roomse positie, doet zij dat vandaag - met dezelfde beperkingen - nog steeds. Ondanks alle ontwikkelingen en verschil in accenten. Waar het op aankomt, is ongewijzigd gebleven. *In de weergave van de roomse leer over de mis is antw. 80 HC nog steeds een tekst van deze tijd. Het blijft gaan om een betrouwbaar getuigenis.*

Dus is ook de bijbels-reformatorische kritiek van antw. 80 HC op deze leer nog steeds terzake. Afgezien van alle subjectieve bedoelingen, de feitelijke grondslag van de mis blijft een loochening van het enige offer van Christus en een vervloekte afgoderij. Triest dat dat na zoveel eeuwen nog steeds onveranderd gezegd moet worden.

Vervloekt

Moet dat echt? Dat harde woord 'vervloekt'? Het is één van de meest huiveringwekkende woorden uit de Schrift. Vervloekt. Je hebt de heilige God tégen je. Moet je dat scherpe woord nu echt gebruiken tegenover medechristenen, ook al zitten ze er - bijbels gezien - naast?

Dat is geen vraag voor de vorm. Nee, er ligt binnen de vrijgemaakt Gereformeerde Kerken geen voorstel ter tafel om een neutraliserende voetnoot bij antw. 80 HC te plaatsen. En toch. Ook onder ons ontmoet je soms weerzin tegen de taal van antw. 80 HC. Zoals een (hartelijk meelevende!) zuster der gemeente mij ooit eens vroeg na een preek over Zondag 30 HC: 'Dominee, vr./antw. 80, kan die er niet uit?' De scherpte ervan kan afstoten, ook in eigen kring. Vandaar dat ik in deze Kroniek zoveel aandacht aan deze kwestie geef.

Ook de oud-secretaris van de Gereformeerde Bond (vroeger in de Ned. Herv. Kerk, nu in de PKN), dr. ir. J. van der Graaf, constateert vandaag de dag een zekere angst om een woord als 'vervloekt' te gebruiken. 'Ten onrechte denk ik, want de Bijbel gebruikt het zelf ook, bijvoorbeeld in de Galatenbrief. Je moet goed weten wanneer je iets vervloekt noemt, maar het mag wel. Zo'n woord moet ons niet bij voorbaat al te hard voorkomen' (*ND* van 22 juli 2005). Ik kan mij goed in deze woorden vinden. Met een dikke streep onder het pleidooi voor zorgvuldigheid en voorzichtigheid. Aan grote woorden kun je je zomaar vertillen.

Maar is een leer echt een schending van de bijbelse leer, dan moet dat ook hardop gezegd worden. Als dat niet meer kan in Gods kerk, is er iets heel erg mis. Dan ben je als kerk geen pijler en fundament van de waarheid meer. Je kunt de tent wel sluiten. Je bent kerk-af!

Een nieuwe Loonstra

De christelijke gereformeerde predikant dr. B. Loonstra heeft wat je (een beetje clichématig) noemt een vruchtbare pen. Sinds zijn proefschrift (1990) verzorgde hij diverse publicaties. Over de geloofwaardigheid van de Bijbel. Over gereformeerde hermeneutiek. Over de ethiek van de christelijke gemeente. Over de leer over God. Dit jaar verscheen een nieuwe Loonstra: *'Hij heeft een vriend'. Homorelaties in de christelijke gemeente* (Zoetermeer 2005). Van dit boek volgt hier geen uitgebreide bespreking. Maar ook in de Kroniek kunnen we niet om dit boek heen.

Een echte Loonstra

De nieuwe Loonstra is tegelijk een *echte* Loonstra. Dat wil zeggen: het vertoont allerlei kenmerken van eerdere boeken van zijn hand. Die lieten meer dan eens een binnen de gereformeerde traditie tegendraads geluid horen. Wat dat betreft was Loonstra's vorige boek *God schrijft geschiedenis. Disputaties over de Eeuwige* (Zoetermeer 2003) een wat tamme uitschieter. Meestal schrijft Loonstra schokkender. En roepen zijn publicaties links en rechts reacties op.

Kroniek **H.J.C.C.J. Wilschut**

Ook inhoudelijk is de nieuwe Loonstra een echte Loonstra. Hij denkt na over de plek van homorelaties binnen de gemeente. Pastoraal bewogen. Loonstra ziet mensen in nood. En pastoraal werkenden in verlegenheid. Hier wil hij een handreiking doen. En dat vanuit de Bijbel.

Loonstra komt daarbij tot een opmerkelijke conclusie. Vanuit bijbels gezichtspunt zouden homorelaties niet ongeoorloofd zijn. Daarbij is Paulus' uitspraak in 1 Korintiërs 6:12 het uitgangspunt: Alles is mij geoorloofd. Vanuit bijbelse kernprincipes als liefde, leiding van de Geest, koninkrijk van God, geestelijke mondigheid leest Loonstra de

Dr. B. Loonstra

concrete bijbelse geboden en verboden. Dan vallen er van die geboden en verboden ook buiten de boot. Bepaalde morele aanwijzingen in de Bijbel zouden in onze huidige context niet meer met het evangelie zijn te verbinden.

Echt de Loonstra uit *Zo goed en zo kwaad. Naar een ethiek van de christelijke gemeente* (Zoetermeer 2000). En tegelijk van de boeken over de omgang met de Schrift. Hier wordt op de Schrift een raster gelegd. Wat daarin voor het moderne levensgevoel niet past, komt buitenspel te staan. Hier wordt vanuit bijbelse kernprincipes het de Bijbel onmogelijk gemaakt om voor zichzelf te spreken. Want volgens de Bijbel wil de liefde tot God juist blijken in gehoorzaamheid aan het concrete gebod. Ook waar dat gebod ons tegenspreekt. Of waar het niet past in de kraam van de (post)moderne mens. Loonstra maakt voor mijn gevoel oneigenlijke tegenstellingen. In een eigenmachtige uitleg die de Schrift voor een deel monddood maakt.

Protest

Inmiddels heeft het boek van Loonstra ook in eigen kerkelijke kring hevig protest opgeroepen. En wel van ds. P. den Butter in het blad *Bewaar het Pand* (zie *RD* van 8 juli 2005). Den Butter is ronduit verontwaardigd. Loonstra brengt de Christelijke Gereformeerde Kerken in opspraak. Hij zet pastoraal juist gemeenteleden met hun strijd om des gewetenswil in de kou. Maar vooral: Loonstra tast het Woord van God aan. Hij legt de Here het zwijgen op en haalt Gods heiligheid neer. Dat maakt Den Butter niet alleen verontwaardigd, maar ook bedroefd. 'Wil Loonstra toch zeggen wat hij zegt? Dan moet hij niet tegelijkertijd het herders- en leraarsambt in onze kerken willen uitoefenen. Die combinatie is een onmogelijke. Laat hij doen wat in de negentiende eeuw dr. Allard Pierson deed, toen deze ontdekte dat hij niet langer de gereformeerde leer voor zijn rekening kon nemen. Hij ging een ander beroep uitoefenen.'

Ook Den Butter ziet de nieuwe Loonstra in het verlengde liggen van diens eerdere publicaties, te beginnen bij zijn boek uit 1994 *De geloofwaardigheid van de Bijbel.* Den Butter constateert hoe dit boek met name in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt voor de nodige opschudding en kritiek zorgde. Ook binnen eigen kerkverband klonken kritische reacties. Er werd met Loonstra gepraat en hij zwakte enkele uitspraken af. Daarmee leek de kous af. Niet dus. 'Loonstra is weer een stap verder. En zolang hij niet radicaal herroept wat hij in 1994 schreef zal hij ook niet terug kunnen.'

In het christelijke gereformeerde blad *De Wekker* worden door ds. G. van Roekel eveneens kritische noten gekraakt over de nieuwe Loonstra (zie *RD* van 9 juli 2005). Het moment van verschijnen is ongelukkig: in een concrete appèlzaak wordt pas op de plaats gemaakt voor een brede bezinning. En bovendien: er is een pastorale handreiking uit 1986. Met daarin duidelijk principiële noties. Als het gaat over homofiele relaties is Gods Woord zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament niet onduidelijk. Dat Woord wijst de homoseksuele leefwijze af. Hier hebben de kerken een principiele uitspraak gedaan. Loonstra had de kerkelijke weg moeten gaan!

Dergelijk protest is er niet bij ieder binnen de CGK. In het *Kerkblad van het Noorden* benadert ds. D. Visser - die in een soort 'leescommissie' voor de nieuwe Loonstra zat - homofilie als een open kwestie waarover nog tot helderheid gekomen moet worden. Als er binnen eigen kerkverband zoveel verschillende meningen zijn, wordt het dan niet hoog tijd voor een gesprek?

Gezamenlijk belang

Wat zullen de CGK gaan doen naar aanleiding van de nieuwe Loonstra? Dat is niet alleen een belang van de CGK. Dat is het ook voor ons als GKV. In de onderlinge contacten werden geruststellende woorden gesproken over de 'kwestie-Loonstra'. Dit keer wordt het niet vanuit vrijgemaakt-gereformeerde hoek gezegd, maar vanuit eigen christelijke gereformeerde kant: een omgang als van Loonstra met de Schrift is onaanvaardbaar, zo kun je geen predikant zijn in een gereformeerde kerk.

Wat de CGK ook verder gaan doen (daar ligt nu de eerste verantwoordelijkheid) - in ieder geval blijken de eerdere geruststellende woorden achterhaald. Daar kan dan ook in de toekomst niet langer genoegen mee worden genomen. We leven biddend mee. Want*: willen we samen gereformeerde kerk zijn, dan moet er om te beginnen onderling vertrouwen zijn over de omgang met het Woord van God.*

Afgesloten op 18 augustus 2005.

Nader Bekeken

Neem een proefabonnement op N}š_ §B _˘ _˘ _•! U ontvangt het blad 3 maanden lang voor maar € 5,-.
Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op N}š_ §B _˘ _˘ _•. Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang!
Bel 050-3013636 of mail woordenwereld@scholma.nl of kijk op www.woordenwereld.nl.

Huis van de Heer

Geloven mag weer. Dat lijkt de winst van ons postmodern cultuurklimaat. Niemand kijkt ervan op als je zegt dat je religieus bent. Mediasterren laten het publiek hun religieuze zoektocht meebeleven. Religie is voor de één zich bezig houden met de zin van het leven. De ander zoekt een inspiratiebron. Men gaat in retraite voor religieuze bezinning, op bedevaart naar Lourdes, Mekka of naar waar dan ook. Anderen verdringen zich rond de paus als religieuze identificatiefiguur. Deze nieuwe gelovigheid staat vaak los van de kerk. Ook dat heet postmodern. De mensen binden zich niet gemakkelijk aan vaste relaties of een instituut. Geloven is individueel en het kan ook zonder kerk. Toch kan iemand die God zoekt, moeilijk om de kerk heen. Want die wordt het huis van God genoemd. In zijn gemeente wil de Here nu juist wonen. Daar willen we uit de Schrift iets van laten zien.

De naam 'kerk' is afgeleid uit de taal van de apostelen: *kuriakè*. Dat zegt: het is van de Kurios, van de Heer. Zo is de kerk het volk van de Heer, of het huis van de Heer. Dat zegt wie de eigenaar ervan is. De kerk is niet van ons, ze is van de Heer. Hij heeft haar als zijn eigendom gekocht. Hij is haar eigenaar. Hij heeft haar gekocht om er te wonen. Je kunt het over de kerk eigenlijk niet hebben zonder te spreken over het wonen van God.

Het Oude Testament tekent een toekomstperspectief waar het volk van God naar uit mag zien en zich over mag verheugen. 'Ik kom in uw midden wonen' (Zach. 2:10). Sefanja profeteerde over de koning van Israël, de Here God die te midden van zijn volk zou wonen (Sef. 3:15,17). Dat is het verheugende vooruitzicht voor Gods volk uit Sefanja's en Zacharia's tijd, maar ook voor de hele wereld. Want, zo gaat Zacharia verder: 'Vele volken zullen te dien dage gemeenschap zoeken met de Here en zij zullen Mij tot volk zijn en Ik zal in hun midden wonen' (Zach. 2:11; vgl. Jes. 60:14; Op. 3:9). De profeet verbindt hier drie zaken aan elkaar: de gemeenschap met de Here, het volk van de Here zijn en het wonen van de Here onder zijn volk. Dat is het wonder van de kerk: ze is het volk van God, leeft in gemeenschap met hem, en Hij wil daar wonen. Het is het oudtestamentisch perspectief van de kerk als het werk van de drie-ene God: de Vader die uit alle volken zijn volk heeft uitgekozen, dat leeft in gemeenschap met Christus, door de inwoning van de Heilige Geest. Als Gods Woord het zo zegt, kan niemand die vandaag Gods gemeenschap zoekt, om de kerk heen.

Vanaf het begin

Wat genoemde profeten over het wonen van God zeiden, was geen nieuw perspectief. Al eeuwen eerder zei de Here tegen Israël in de woestijn: 'En Ik zal mijn tabernakel in uw midden zetten en Ik zal geen afkeer van u hebben, maar Ik zal in uw midden wandelen en u tot een God zijn en gij zult Mij tot een volk zijn' (Lev. 26:11-12). Midden in hun tentenkamp stond de tent van God. Zo vervulde de Here zijn belofte aan Abraham, dat Hij de God van zijn nageslacht zou zijn (Gen. 17:7). Een opmerkelijk bevel laat zien hoe concreet de Here onder zijn volk wilde wonen en wandelen. Elke Israëliet moest in zijn bagage een schepje bij zich hebben. Daarmee moest hij zijn ontlasting begraven (Deut. 23:13v). De Here bemoeide Zich met de stoelgang van zijn volk! We kunnen zeggen dat het een goede hygiënische maatregel was. Voor de volksgezondheid ongetwijfeld van belang. Maar het motief voor dit bevel gaat heel wat dieper. Het is: dat de 'Here uw God wandelt in uw legerplaats ... daarom zal uw legerplaats heilig zijn, zodat Hij niets onbehoorlijks bij u ziet' (vs. 13v). Waar de Here woont, mag niets onbehoorlijks, niets smerigs zijn. Met het schepje prentte de Here zijn volk een besef van heiligheid in. Waar God woont, is alles wat onheilig is, ongepast. De heilige God wil een heilig volk.

Is dat niet wat God vanaf het begin in zijn omgaan met mensen laat zien? In de woestijn wandelde Hij in het tentenkamp onder zijn volk. Maar Hij wandelde in het allereerste begin al op aarde. In de avondkoelte hoorden de eerste mensen Hem wandelen. Zij kenden zijn geluid. (Gen. 3:8). God kwam naar hen toe en ging in zijn tuin - hun woonplaats - met hen om. Hij wilde bij hen zijn. Hij was op gemeenschap uit en

Thema **J.W. van der Jagt**

wilde dat zij, zoals Henoch later (Gen. 5:24) zouden wandelen met Hem.

Tegelijk wordt duidelijk: waar God wandelt, kan niet alles ermee door. Daar kan een mens niet ongehoorzaam zijn aan God en zijn eigen zin doen. De heilige God verdreef hen uit het paradijs. De Here God schiep de mens om met hem om te gaan en gemeenschap te hebben en daarin samen te leven: gemeenschap tussen de heilige God en mensen die Hem zijn toegewijd.

Wat de Here vanaf het begin laat zien, komt later terug, zoals in de reinheid van de legerplaats. Maar ook de 'voorwaarden' die de Here stelde toen Hij zei dat Hij in het midden van zijn volk zou wandelen: 'Indien Gij in mijn inzettingen wandelt en mijn geboden nauwgezet in acht neemt, dan zal Ik …' en dan volgt een reeks van weldaden en zegeningen. Overvloedig stapelt Hij beloften op elkaar en de laatste daarvan is de mooiste, het hoogtepunt: Hij zal onder hen wonen en wandelen (Lev. 26:3v). En dan volgt als keerzijde de dreiging: wat God zijn volk allemaal zal aandoen, uitlopend op de ballingschap (Lev. 26:14-39), wanneer zij Hem niet dienen. Gevolgd door - de grote verrassing na die vreselijke strafdreiging - de belofte dat Hij, wanneer zij zich bekeren, zijn verbond gedenken zal om hen tot een God te zijn (vs. 40-45). Dat is het verbond waarin Hij onder zijn volk wil wonen.

Als we nadenken over de kerk als woning van God, zien we dat Hij er vanaf het begin van de wereld op uit is om onder mensen te verkeren. Hij blijft niet op afstand. Met de mensen die Hij geschapen heeft, wil Hij gemeenschap. Dat is het wonder van onze God: zo verheven als Hij is, wil Hij toch dichtbij zijn. Dat wonder is ongetwijfeld de heerlijkheid van ons mensenleven: leven met God. Deze heerlijkheid is tegelijk kritisch voor ons mensen: de heiligheid van God moet worden gerespecteerd (Lev. 19:2).

Tent en tempel

De Here wilde onder zijn volk wonen in een tent en later in de tempel. Dat gebeurde op zijn initiatief. Hij gaf Mozes opdracht om die tent te bouwen (Ex. 25:8). Toen later David het plan kreeg om een stenen huis voor de Here te bouwen, hield God hem tegen. Hij wees Salomo als tempelbouwer aan (2 Sam. 7). De offerdienst werd niet door de priesters begonnen en het was niet hun werk dat de Here God zijn intrek daar nam. Hij zelf stak met zijn hemelvuur het offer aan en de wolk vervulde tent en tempel, zodat de priesters er niet eens konden blijven staan. Laat staan dat zij hun werk konden doen (2 Kron. 7:1; vgl. Ex. 40:34v). De Here God woont onder zijn volk alleen volgens eigen wil en initiatief.

En het is zijn *genadige* wil. Immers, op hetzelfde moment waarop de Here boven op de berg Mozes instructies voor het heiligdom gaf, vierde het volk aan de voet van de berg het feest van het gouden kalf. Zij hebben het bedorven, zei de Here tegen Mozes (Ex. 32:7). En, behalve de overige strafmaatregelen die Mozes nam, zette hij de tent van de samenkomst buiten het tentenkamp in plaats van er middenin (Ex. 33:7). Zou de Here nu nog wel met zijn volk meegaan en in haar midden optrekken (32:3; 34:9)? Het is aan de voorbede van Mozes waarin hij bidt om vergeving voor het volk, te danken dat deze crisis overwonnen wordt (34:9). Maar duidelijk is: God woont onder zijn volk op zijn initiatief en alleen door zijn genade.

Tent en tempel zijn dan ook de plaats waar door verzoening van de zonden de gemeenschap met God instandgehouden wordt en door het gebed geoefend wordt. Het is de centrale plaats waar de Here zijn naam gevestigd heeft, waar alles van Hem spreekt (Ps. 27) en waar het volk wordt verwacht om de Here te ontmoeten (Deut. 12; Deut. 16:16).

Voorlopig

Hoe belangrijk deze tent en tempel ook zijn geweest, het was de Here niet om die behuizing te doen. Mozes moest de tent bouwen naar het voorbeeld van het heiligdom dat hij op de berg te zien kreeg (Ex. 25:9; Heb. 8:5). Salomo was zich ervan bewust dat zijn imposante tempel voor de Here God niet voldoende ruimte bood. 'De hemel, zelfs de hemel der hemelen kan U niet bevatten, hoeveel minder dit huis dat ik voor U gebouwd heb' (2 Kron. 6:18; 2 Kron. 2:6). Stefanus herinnert daaraan in Handelingen 7:48 met een beroep op Jesaja 66:1. De Allerhoogste woont niet in een tempel met handen gemaakt, zegt Paulus in Athene (Hand. 17:24). Als er in de tempel of in de richting van de tempel gebeden wordt, dan vraagt Salomo ook om verhoring vanuit Gods vaste woonplaats, de hemel (vele keren in 2 Kron. 6). Tent en tempel hebben als huis van de Heer een centrale en toch een *betrekkelijke* betekenis. De Here God is veel meer en het gaat Hem ook om meer dan al de offers in die woning.

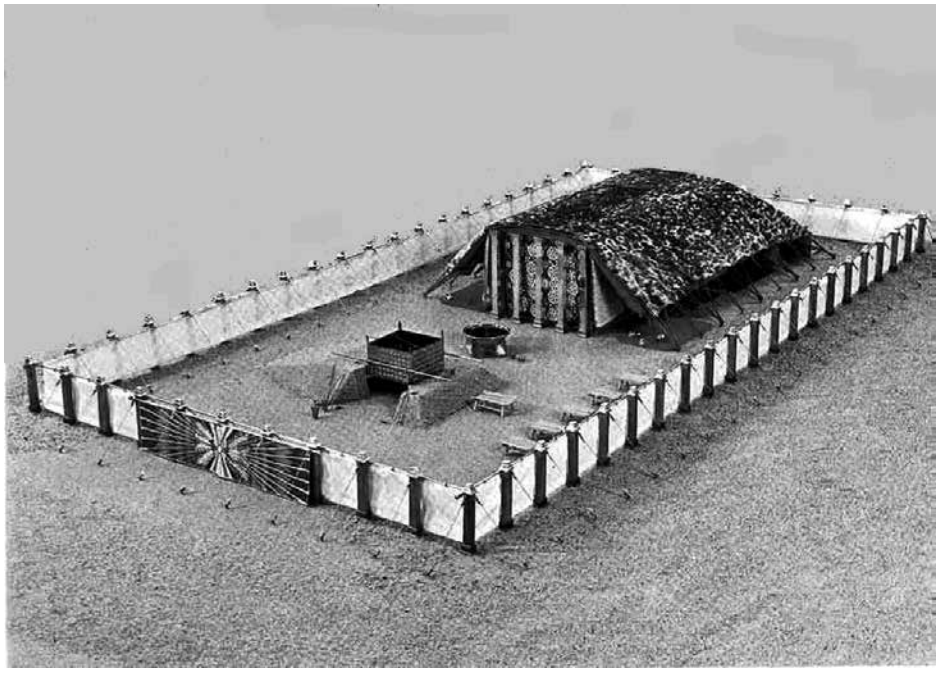

Psalmdichters en profeten laten dat zien. De dichter van Psalm 40 zegt dat de Here geen welbehagen in slachtoffers, brandoffers en zondoffers heeft. 'Toen zei ik, zie ik kom - in de boekrol staat van mij geschreven - om uw wil te doen; ik heb lust om uw wil te doen. Mijn God, uw wet is in mijn binnenste geschreven.' Deze worden op de Here Jezus betrokken (Heb. 10:5-7), maar dat neemt niet weg dat de dichter - het is

een psalm van David - ook over zichzelf spreekt. Hij laat zien wat de Here met zijn huis onder zijn volk beoogt: dat zijn volk met lust en liefde doet wat Hij wil.

Ook in Psalm 50 wordt een dergelijke tegenstelling gemaakt tussen de offers in de tempel en het leven voor de Here. De Here berispt zijn volk niet om de offers die men brengt. Die heeft Hij niet nodig, want alle dieren op de aarde zijn van Hem. We kunnen God niet dienen alsof Hij nog iets nodig heeft (vgl. Hand. 17). 'Offer God lof en betaal de Allerhoogste uw geloften' (Ps. 50:14). Het gaat om de eer van God en een eerlijke relatie, waarin je de beloften die je Hem doet, nakomt.

David zet in Psalm 51 de slachtoffers tegenover het offer van een verbroken hart en een verbrijzelde geest. Om dat laatste, schuldbesef en berouw, is het de Here te doen. Als hij aan het slot van die psalm spreekt over offers 'naar de eis gebracht', kan hij wel de voorgeschreven offers in de tempel bedoelen, maar dan als offers die uiting zijn van een berouwvol hart en die niet voor de rituele vorm worden gebracht.

Het gaat de Here om meer dan de offerdienst in zijn huis. Daarom oefenen profeten scherpe kritiek op de tempeldienst, wanneer die gepaard gaat met een leven zonder God (bijv. Mi. 6; Mal. 1:10v en vele andere plaatsen), of als men in verkiezingshoogmoed zich op het bezit van de tempel beroemt. Dan dreigt de Here met de verwoesting van zijn huis, zoals ook zijn woning in Silo is verwoest (Jer. 7 en 26). En Ezechiël zag hoe de Here zijn tempelstad verliet (Ez. 10:18; 11:22-23). Hij kan verhuizen en zit kennelijk aan zijn woning niet vast.

De tempel kan geheel en al wegvallen zelfs. Zonder gewag van de tempel te maken, spreekt Jesaja over de Here als 'de Hoge en Verhevene, die in eeuwigheid troont en wiens naam de Heilige is'. Hij woont 'in den hoge en in het heilige, en bij de verbrijzelde en nederige van geest' (Jes. 57:15). Hij heeft Zich in woede over de ongehoorzaamheid van zijn volk verborgen, maar Hij wil de nederigen van hart die ver weg en die dichtbij zijn, troosten met zijn vrede (vs. 10). Maar de goddelozen hebben geen vrede (vs. 21). De nederigen van hart - mogen we dan niet denken aan de oprechte kinderen van God die Hem willen dienen? De Schrift zegt zo vaak dat de Here Zich over ootmoedigen ontfermt. Zij worden door Hem gered. Met hen wil Hij leven. Van hoogmoed moet Hij niets hebben. Goddelozen worden door Hem gestraft (Ps. 25; 33; 75; 145; 147 etc.).

De Here God woonde in tent en tempel onder zijn volk. Maar Hij is oneindig meer dan het huis waar Hij zijn naam vestigt. Hij beoogt ook meer dan een huis waar Hij op rituele wijze vereerd wordt. Hij vraagt het hart en het leven van zijn volk. De geschiedenis die Hij met zijn volk doormaakt, laat zien dat dit doel met de tent en de tempel niet wordt bereikt. Ze zijn een voorlopige behuizing geweest, een starterswoning, die men betrekt, maar ook verlaat wanneer een beter huis beschikbaar komt.

Immanuël

Dan moeten we natuurlijk spreken over de Here Jezus. God die in zijn Zoon onder ons kwam wonen en zijn heerlijkheid liet zien (Joh. 1:14). De heerlijkheid van de onvergankelijke God in het leven van een mens, vol van genade en waarheid. God met ons. Immanuël. Ondanks dat de tempeldienst in Jeruzalem op een debacle uitliep, wil God toch onder ons wonen. Het was zijn eten en drinken om de wil van zijn Vader te doen, zoals het ook in Psalm 40 werd gezegd. Hij spreekt over het huis van de Vader, waarin veel ruimte is. Hij gaat daarheen om voor zijn volgelingen plaats te maken (Joh. 14:1-2). Dan doelt Hij op de hemelse woning van God, het ware heiligdom waarvan Mozes een afbeelding bouwen moest. Daar ging de Here Jezus binnen, nadat Hij aan het kruis de zonden had verzoend (Heb. 8:1; 9:11). De schaduwwoning van God is voorgoed verleden tijd. De toegang tot zijn hemelwoning is geopend. Er is goede grond voor het verlangen om bij de Here onze intrek te nemen, zoals Paulus wenste (Fil. 2). God heeft ons ertoe bestemd om met onze woonstede uit de hemel overkleed te worden (2 Kor. 5). Het is allemaal te danken aan de Here Jezus, die in zijn Persoon en door zijn offer er borg voor staat dat wij bij God mogen wonen en die ons tot Zich neemt (Joh. 14:3).

De Here maakte niet alleen Gods hemelhuis tot een woning voor ons. Hij maakt ook ons leven tot een woning voor God! Wie Hem liefheeft, zal zijn 'geboden bewaren en mijn Vader zal hem liefhebben en Wij zullen tot hem komen en bij hem wonen' (Joh. 14:23). Zo spreekt de Here Jezus over de Heilige Geest die Hij voor de zijnen aan zijn Vader zal vragen. In die Trooster komen Hijzelf en zijn Vader wonen bij zijn volgelingen. Dat is de Geest die God beloofde toen het onmogelijk bleek om met het oude verbond onder zijn volk te wonen en te wandelen (Jer. 31; Heb. 8). De Geest zal Gods wet in het hart van zijn volk schrijven, zodat allen, van jong tot oud, de Here kennen en dienen. In Christus en door de Heilige Geest heeft God een nieuwe inzet gemaakt om de starterswoning plaats te laten maken voor een definitief huis: de gemeente van Christus.

Jesaja beloofde dat de Here de nederigen van hart, ver weg en dichtbij, zou troosten met zijn vrede. Paulus ziet het gebeuren doordat joden en heidenen in Christus één worden en in één Geest toegang hebben tot de Vader (Ef. 2). Ze worden samen gebouwd tot tempel voor de Here, een woning van God in de Geest (Ef. 2:22). Zijn gebed is dat Christus door het geloof woning zal maken in het hart van de gemeente (Ef. 3:17).

Zo onderwijst hij ook de gemeente in Korinte over wat zij is: 'Weet gij niet dat gij Gods tempel zijt en dat Gods Geest in u woont?' De gemeente is het heilige huis van de Here waar Hij zuinig op is. 'Zo iemand Gods tempel schendt, God zal hem schenden. Want de tempel van God is heilig' (1 Kor. 3:16v; vgl. Rom. 8:11). Hij zegt het van de gemeente als geheel, maar ook van de leden van de gemeente individueel: 'Weet gij niet dat uw lichaam een tempel is van de Heilige Geest die in u woont' (1 Kor. 6:19). Leef daarom niet losbandig. Ontvlucht de hoererij. Vereer God met je lichaam.

In zijn tweede brief aan de Korintiers komt Paulus daarop terug. Dan betrekt hij de belofte van Leviticus 26, die we in het begin al noemden, op de gemeente van Christus: 'Wij toch zijn de tempel van de levende God, gelijk God gesproken heeft: Ik zal onder hen wonen en wandelen en Ik zal hun God zijn en zij zullen mijn volk zijn.' Dat schrijft hij niet als iets om trots op te zijn. Het is geen onderscheiding of een reden voor gemakzucht. Het is een krachtig motief om niet aan de zonde vast te houden, maar zich te reinigen van alle bezoedeling van het vlees en van de geest en zo onze heiligheid te volmaken in de vreze Gods (2 Kor.

Opgravingen van de tempel in Jeruzalem

6:16-7:1). Tempel van God is een hoge naam voor de gemeente. Het is ook een kritische naam die haar verantwoordelijk stelt voor een heilig leven. Verdroeg in de tijd van het oude verbond het wonen van God onder zijn volk de zonde van Israël niet, in het nieuwe verbond kan dat nog minder samen gaan. Het werk van de Geest is juist dat Hij ons leven heiligt voor de Here, zodat wij met hart en leven het beeld van de Schepper vertonen (Kol. 3:10; Ef. 4:24).

Ook Petrus zinspeelt ongetwijfeld op de tempelbouw, als hij de gemeente aanspoort om zich als levende stenen te laten gebruiken voor de bouw van een geestelijk huis waarvan Christus de hoeksteen is (1 Petr. 2:4). Het gaat om levende stenen, om een geestelijk huis dat gebouwd wordt door geestelijke offers. Terwijl hij zijn beelden aan de tempelbouw ontleent, gaat het om een levend dienen van de Here God zoals dat door de Heilige Geest geleerd wordt.

In de steigers

Intussen is dit huis van God nog niet gereed. De vermaningen van Paulus en de aansporing van Petrus laten zien dat de Geest van Christus nog heel wat werk aan de kerk heeft te doen. Gods woning staat nog in de steigers. Toch wordt die kerk in aanbouw de woning van God genoemd. En het vooruitzicht is dat de Here God zijn doel ook werkelijk bereikt.

Johannes ziet die gemeente van Christus als het nieuwe Jeruzalem uit de hemel neerdalen. Een stem licht dat toe met de beloften die God al deed onder het oude verbond: 'Zie, de tent van God is bij de mensen en Hij zal bij hen wonen en zij zullen zijn volken zijn en God zelf zal bij hen zijn' (Op. 21:3). Die stad heeft geen tempel, ziet Johannes. Er is geen plaats waar God in het bijzonder woont en vereerd wordt. God zelf is haar tempel en het Lam (Op. 21:22). De vorm van de stad stemt daarmee overeen. De stad is gebouwd als een kubus (vs. 16), de vorm die ook de allerheiligste tempelzaal had waar God troonde boven de ark. Met andere woorden: de hele stad, de hele samenleving is woning van God. En niet alleen is het leven daar goed en gaaf, hersteld van alle ellende en verdriet (vs. 4). Ook zal daar geen zondaar meer zijn (vs. 8). En de mensen zullen God vereren en zijn aangezicht zien en God zelf zal hen verlichten.

De levende God, die ooit hemel en aarde schiep, en op aarde kwam wandelen in zijn tuin, de woonplaats van de mens, bereikt zijn doel: Hij woont bij zijn volk dat uit alle volken wordt samengebracht; zijn volk woont bij Hem. Een nieuwe wereld, waar Hij alles zal zijn in allen (1 Kor. 15).

Verwondering, verantwoordelijkheid en verwachting

Wat de Schrift over het wonen van de Here God zegt, mag ons allereerst vervullen met verwondering over de wil, de genade en het doorzettingsvermogen van Hem. Dat Hij zijn doel bereikt in Christus en door zijn Geest. Verwondering ook over de heerlijkheid waartoe de drie-ene God ons als mens heeft bestemd en waarin Hij ons ook echt laat delen.

Het doet je vervolgens ook de verantwoordelijkheid beseffen om door de Heilige Geest te leven in gemeenschap met Christus, om Hem lief te hebben en zijn geboden te bewaren (Joh. 14:23). Dat brengt ook de verantwoordelijkheid mee om echt kerk van Christus te zijn en met de Geest van Christus mee te bouwen aan Gods huis (1 Kor. 3:9).

Het maakt verder ook duidelijk dat het postmodern geloven in onverbondenheid niet naar de Geest van Christus is. Wie God zoekt, kan om de kerk als huis van de Heer niet heen. De kerk is de gemeenschap van de heiligen en men kan God niet liefhebben als men de broeders niet liefheeft (1 Joh. 4:20).

Ten slotte mag het wonen van God onze verwachting voeden. Dankzij Christus en door de kracht van zijn Geest wordt dat doel bereikt. Het huis van de Heer komt gereed. En het zal wat zijn als de levende God bij ons mensen woont!

www.woordenwereld.nl

Een heidens werk

Jan komt een week en tien minuten te laat. En nu blijkt hij ook nog een uur te vroeg te zijn. Ik had hem ingedeeld bij de volgende groep. Maar dat weet Jan niet. Hij heeft zelf de persoonlijke uitnodiging niet gelezen. Zijn moeder wel. En zij stuurde hem. Jan moppert: M'n moeder heeft de brief dus niet goed gelezen. Als ik op mijn beurt mopper, zegt Jan: U mag blij zijn dat ik toch nog ben gekomen. En blij ben ik natuurlijk. Jan is er. Het catechisatieseizoen is nu echt begonnen. En, wilt u zonder ophouden daarvoor bidden?

Het is maandagavond. Ik heb thuis de avondmaaltijd nog voor het dankgebed verlaten en ik zal even over elven weer thuis zijn. De maandag, dat is alweer mijn tweede werkdag van deze week. Alhoewel, ik moet bekennen dat ik me op de morgen van deze maandag rustig gehouden heb. Terwijl mijn vrouw de ramen lapte, heb ik het huis gestofzuigd. En met mijn honden was ik een uurtje op het strand. Daarna ben ik ervoor gaan zitten. Om me heel de middag op de catechisatieavond voor te bereiden. Want ook na 25 jaar ambt is dit werk nog geen routine. Integendeel. Ik moet er elke week opnieuw tegenaan.

De maandagavond is ook de Alpha-avond. Niet wekelijks, soms wat onregelmatig, en als die cursus wordt gegeven, kan ik het ruiken. Het Alpha-eten - wie van de gemeenteleden heeft 't ditmaal verzorgd? - staat al op het verwarmingsplaatje. Vaak nasi, of macaroni, soms boerenkool. En als het om boerenkool gaat, kan ik het niet nalaten even de deksel van de pan te lichten. Zal ik een stuk worst nemen?

De Alpha-groep kent drie gasten en een handvol gemeenteleden. Het leidinggevende team bestaat uit minstens drie personen. Als ik binnenkom, zijn zij al aanwezig. Ze hebben zich teruggetrokken in een zaaltje om in gebed de Geest van God voor deze cursusavond af te smeken. En als de eerste Alpha-gasten zich melden, ben ik net met mijn eerste catechisatiegroep begonnen. Een prima groep, de jongsten, met wie ik een lied kan zingen en ze hebben een keurig plastic tasje bij zich, met Bijbel en boek, zelfs een pen. En als ze iets willen vragen, steken ze de vinger op. De tweede groep is al wat lastiger. Ook nu begin ik met een lied, maar ik hoor vooral mezelf. Op hetzelfde moment verraadt een gezellige gitaar dat ook de Alpha-groep aanstalten maakt om te beginnen.

Geregeld wordt er van het Alpha-werk verslag gedaan in het kerkblad. De gemeente wordt dan opgeroepen om te blijven bidden. En aan het eind van de cursus wordt het werk gepresenteerd aan de gemeente. Zondag, na de middagdienst. De gemeenteleden wordt gevraagd om nog even na te blijven. Enkele deelnemers vertellen dan hoe ze het hebben ervaren. En er wordt nog maar weer eens een oproep gedaan om voor deze cursus te bidden.

Het catechisatieseizoen is dan nog lang niet afgelopen. Al denkt een enkele catechisant van wel. Maar de anderen blijven komen. Ook Jan. Steevast te laat, nooit gemotiveerd, maar zijn ouders zijn blij dat 'ie gaat. En ik ben blij dat hij er is. Soms roep ik hem tot de orde. Want hij moet het groepsgesprek niet storen. Er zijn er die graag meedoen. Als het maar niet te moeilijk is, zegt een keer iemand. Als het maar over óns gaat, zegt een ander. Ik geef er graag aan toe. Want zo houden we vol! Ook in de laatste weken, als steeds meer catechisanten vragen wanneer het zal zijn afgelopen.

Maar het is dus maandagavond. En na de laatste catechisatie blijft een enkeling nog wat hangen. Ze hebben zo hun vragen, hun twijfels. Dominee, mag ik nog even met u praten? Als ik tegen elf uur het kerkgebouw verlaat, is Alpha al vertrokken. Zelfs de vaat is gedaan.

Ze zeggen wel eens: Een heiden bekeren is een christelijk werk, een christen bekeren is een heidens werk. Zulk een heidens karwei is de catechisatie. En hou me ten goede. Het is belangrijk werk, het is prachtig werk. En, ik kan eraan verslingerd raken, het contact met de jongere, de gesprekken die we hebben, en de uitdaging om aan de aloude leer van de kerk voor de jongere-van-nu handen en voeten te geven. Maar het is een pittig werk. Het vraagt veel energie en een flink geloof.

Wilt u dus bidden? Ouders, gemeente, kerkenraad. Gedenk de catecheet. En meen nu niet dat het van mij zonodig anders moet. Het is fijn als er goed over het jeugdwerk in de gemeente wordt nagedacht. Prima, als gezocht wordt naar nieuwe vormen om met de jeugd te werken. Maar we ontkomen niet aan dit heidense werk. Hoe je het ook inkadert, hoe je het ook duidt. Het onderwijs in de leer van de kerk móet gedaan worden. En dit onderwijs is moeizaam. Dat ligt in de aard van dit werk. Dit is typisch voor het verbond. Die prachtverhouding die onze goede God met ons is begonnen. En dat verbond zál bestaan. Wat een moeite brengt *de* *Here* daartoe op!

G. Zomer

De stem van Christus

Nog even over de gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK). In het vorige nummer las u daarover enige ontboezemingen. Toen waren er nog geen definitieve besluiten genomen. Nu liggen die er wel. Voor wie het internet machtig is: daar kunt u ze vinden.

Erkentelijkheid (1)

We spraken aan de hand van een rapport dat deputaten hadden opgesteld. Uit dat rapport blijkt dat deputaten heel wat energie hebben gestoken in de samensprekingen met de NGK. In het algemeen kan gezegd worden dat we onder de indruk zijn van wat er door de verschillende deputaatschappen allemaal wordt gedaan. Veelal in stilte. Er gebeurt heel wat achter de schermen. We mogen dat wel eens zwart op wit aan het papier toevertrouwen. De H _ §_ heeft ons veel gegeven in mensen die zich op deze manier inzetten voor zijn kerken.

Daar mogen we onze erkentelijkheid wel eens over uitspreken!

Erkentelijkheid (2)

Maar nu dan de gesprekken met de NGK. Daar is gesproken over de uitverkiezing. Dit naar aanleiding van het boek van de NGK-dominee H. de Jong, *Van oud naar nieuw*. Vinden we in dat boek geen dingen die op gespannen voet staan met de Dordtse Leerregels? Het waren goede gesprekken. Waarin misverstanden konden worden opgeruimd. Deputaten stelden aan de synode voor, hierover dankbaarheid uit te spreken. Toch was dat voor veel synodeleden een brug te ver. Want wat heeft het ons structureel verder gebracht? Heeft ds. De Jong zijn mening openlijk teruggenomen? Er kan over één onderwerp dan wel toenadering zijn gekomen, maar zijn we wel dichter bij elkaar gekomen als het gaat om de binding aan de belijdenis? De synode vond het een stap te ver om hier dankbaarheid uit te spreken.

Toch wilde zij wel het goede van deze gesprekken erkennen, vandaar het 1e besluit van de synode:

> 'met erkentelijkheid kennis te nemen van het feit dat de ontmoeting tussen deputaten en de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken heeft geleid tot een zinvol gesprek …'

Erkentelijkheid (3)

Ook in het tweede besluit is sprake van erkentelijkheid. De Landelijke Vergadering van de NGK te Lelystad 2004 had uitgesproken, 'dat het goed is om als kerken ernaar te streven de bezinning en discussie over vraagstukken van leer en leven een natuurlijke plek te geven op de kerkelijke vergaderingen'. Dat is positief te waarderen. Vandaar: erkentelijkheid. Maar het laat ook vragen open: hoe functioneren zulke woorden binnen een verband waar zoveel vrijheid is? Het klinkt allemaal te vrijblijvend: te streven naar. Dat is toch niet het punt? We zijn er toch toe geroepen om elkaar aan te spreken als dat nodig is? Dat is toch de broederlijke zorg die je hoort te hebben voor elkaar? En verder: er is sprake van bezinning en discussie, maar wat zegt dat eigenlijk? Kortom, het ging de synode ook hier te ver om ronduit haar dankbaarheid uit te spreken, zoals eerst was voorgesteld door deputaten.

Ernstige barrière

Een derde punt van bespreking was het besluit van de NGK over het VOP-rapport (u weet wel, het rapport over *V*rouwelijke *O*uderlingen en *P*redikanten). De Landelijke Vergadering van Lelystad sprak uit dat het bijbels verantwoord is om de ambten van ouderling en predikant ook voor zusters open te stellen. De synode heeft hiervan met teleurstelling kennis genomen. Onze deputaten hadden immers duidelijk gemaakt dat het schriftverstaan in het VOP-rapport onvoldoende aansluit bij de uitleg van de Schriften, en zo onvoldoende basis is voor de stelling dat de ambten ook voor de zusters kunnen worden opengesteld. De synode heeft deze uitspraak van de Landelijke Vergadering hoog opgenomen. Ze zegt ervan dat deze een ernstige barrière vormt voor het onderling contact. Een besluit

Synode 2005

H. van den Berg

dat we met pijn in ons hart hebben genomen. Maar we konden er niet omheen.

Gesprek voortzetten

Betekent dit alles nu dat we geen gesprekken meer willen met de NGK? Nee, zeker niet. Onze deputaten hebben opdracht gekregen om het gesprek voort te zetten. Daarbij zullen de volgende vragen uitdrukkelijk aan de orde komen, die ook al door vorige synodes werden meegegeven aan deputaten:

1. Waarin binden de Gereformeerde Kerken (onze kerken) bóven Schrift en belijdenis, en bieden zij dus minder ruimte dan in een gereformeerde kerk verwacht mag worden?
2. Hoe spreekt u (Nederlands gereformeerden) elkaar aan op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis en slaagt u erin door middel van onderlinge afspraken afwijkingen van de Schrift en de belijdenis te weerstaan?

Het is nodig dat er op deze vragen een duidelijk antwoord komt. Die noodzaak is versterkt door de besluiten inzake de vrouw in het ambt.

We hebben dit besluit genomen omdat we elkaar willen zoeken. Geen wonder, we hebben met de broeders en zusters uit de NGK een lange kerkgeschiedenis gemeenschappelijk. Dat vergeet je niet zomaar. Dát én de herinnering aan de moeiten rondom het uiteengaan in de jaren zestig maakte dat de besprekingen emotioneel beladen waren.

Verder: er is in plaatselijke samensprekingen veel dat ons blij maakt, veel herkenning in het ene geloof in Jezus Christus. Laten we hopen dat we ook landelijk nog eens zover komen, dat we samensprekingen kunnen krijgen die gericht zijn op eenheid. Zover is het nu helaas nog niet. En dat doet zeer. Zeker als je naar elkaar uitkijkt. Om het met de woorden van onze synodepreses te zeggen: 'ons hart gaat naar u uit.'

De vraag werd gesteld: wat is onze motivatie voor deze gesprekken? Eén van de deputaten liet zich in zijn hart kijken, toen hij een antwoord gaf op deze vraag. Hij zei: 'Onze motivatie is de stem van Christus.' Hij heeft immers gebeden dat zij allen één zijn. Laten we die eenheid zoeken in geloof.

Na de vakantie

Het zomerreces is voorbij. Over enkele weken gaat de synode weer vergaderen. Denkt u niet dat de synodeleden in de zomervakantie hebben stilgezeten. In de komende weken zal er nog intensief en hard gewerkt worden. En daarvoor zijn in het zomerreces voorbereidingen gemaakt. Op het programma staan onder meer de 120 liederen die deputaten kerkmuziek hebben aangeboden aan de synode. Daartoe had de vorige synode (van Zuidhorn) hun opdracht gegeven. Het gaat om 60 liedboekliederen, 20 liederen uit eigen kring en 40 liederen uit andere bronnen. Plus nog een aantal reserveliederen (15 + 5 + 4). Hoe gaat de synode daar nu mee aan de slag? Het totale aantal liederen wordt verdeeld over de provinciale commissies. Die hebben in de afgelopen maanden het hun toebemeten aantal liederen getoetst en van commentaar voorzien. Daarbij hebben ze ook rekening gehouden met de bezwaren die er vanuit de kerken over de liederen zijn binnengekomen. Die resultaten zijn ingezameld en gebundeld door de commissie Holland-Zuid. Die gaat alle commentaren bekijken, en eventueel van kanttekeningen voorzien. Daarna krijgen alle synodeleden de gebundelde commentaren. Plus ook de kanttekeningen van de commissie Holland-Zuid. Er zijn heel wat liederen die geen bespreking behoeven. Maar de commissies hebben van een aantal liederen gezegd dat die wel in bespreking moeten komen. Van een klein aantal liederen hebben commissies gezegd: deze moet je niet vrijgeven.

Het eindoordeel is aan de synode. Er is heel wat ruimte ingepland voor het toetsen van de liederen. Een intensief en tijdrovend proces. Het is zaak hier zorgvuldig mee om te gaan. Want het doel is, dat we straks een kwalitatief goede bundel in handen krijgen. Tot eer van onze Heer.

Er staat voor na de vakantie nog heel wat meer op de agenda. Dat laat ik nu rusten. Zo de H _ S _ wil hopen we daarover een volgende keer te schrijven.

Tussen de kinderen op maandagmorgen

Al enkele jaren voeren we een stevige discussie over de zondag. Is dit nu een dag om te vieren of om te rusten? Moeten we naar de kerk of mogen we naar de kerk? En zijn twee diensten nu echt nodig, of is één wel genoeg? En zijn die twee diensten nou 'twee keer hetzelfde', of zeuren we maar wat. Twistpunten te over, in de wereld van de volwassenen. Intussen groeit er een generatie kinderen op, waarvan we ons kunnen afvragen wat zij straks nog met de zondag heeft. Wat aan kinderen voorgeleefd wordt, zet vaak een onuitwisbaar stempel op de houding waarmee zij later in het leven staan. Maar laten we het eens omdraaien. Als het echt zo is dat kinderen ons voorgaan in het koninkrijk der hemelen, wat kunnen wij dan van hen leren? Ook als het om de zondag gaat?

Rondblik **J. Veenstra**

Onze houding

Hoe kan het toch, dat de zondag zoveel negatieve aandacht krijgt? De vinger is terecht gelegd bij de cultuur waarin wij leven. Mensen van nu zijn niet meer zo auditief ingesteld als een generatie terug. Met auditief bedoelen we, dat je gemakkelijk dingen opneemt via het gehoor. In onze tijd zijn we meer visueel ingesteld: we maken ons dingen eigen vooral door onze ogen te gebruiken. We leven in een beeldcultuur. Denk maar aan het verzamelen van

informatie via tv en internet. Dit kan zomaar een kloof geven tussen de manier waarop de kerk haar boodschap brengt en hoe de gelovigen daarvoor openstaan.

Er is ook op gewezen dat de postmoderne mens meer geneigd is de dingen vanuit zijn gevoel te benaderen. Hij laat zich moeilijker overtuigen door verstandelijke argumenten. De dominee kan honderd keer gelijk hebben, maar als het hart niet geraakt wordt, zal het effect van de preek teleurstellend zijn. Daarom doet een voorganger er wijs aan rekening te houden met het type mens dat hij voor zich heeft.

Zo is er wel meer te noemen, maar het is niet mijn bedoeling dit breed uit te meten. Waar ik nu graag aandacht voor vraag, is de houding van het verwende en ondankbare kind. U kent ze wel: kinderen die overladen zijn met speelgoed, nergens meer tevreden mee zijn en altijd iets nieuws willen. Ik vraag me af: hebben we daar als volwassenen ook niet behoorlijk last van als het om de zondag gaat? Wat een overvloed aan godsdienstvrijheid geeft onze hemelse Vader ons. Nemen onze tevredenheid en onze dankbaarheid misschien ook evenredig af naarmate we meer van God krijgen? Het onbevangen blij zijn met de zondag en met de kerkgang, kennen wij dat nog? Misschien kunnen we elkaar helpen door samen eens tussen de kinderen te gaan zitten op een maandagmorgen.

Maandagmorgen

Zomaar een maandagmorgen in groep 7/8. Hoewel ik kies voor wat sprekende voorbeelden, geeft het volgende toch een redelijk betrouwbaar beeld van wat daar plaatsvindt.

De maandagmorgen in mijn klas begint altijd met een terugblik op de zondag. Het is onze gewoonte dat twee kinderen van de groep hun 'verslag van de zondag' uitbrengen. Voor in de klas, achter het lessenaartje.

We hebben afgesproken wat er in dat verslag moet staan:

- de hele liturgie, zoals die op het liturgiebord staat;
- waar hebben wij voor gebeden?
- luisterden wij naar de wet of maakten wij God blij met onze geloofsbelijdenis?
- welke dominee leidde de dienst?
- korte inhoud van de preek;
- vond je de preek moeilijk of gemakkelijk te begrijpen?
- waar hebben wij voor gegeven in de collecte?
- wat vond ik in deze dienst de mooiste psalm / het mooiste lied, en waarom?
- waren er ook bijzondere dingen (bijv. doop, avondmaal)?

Je weet: je krijgt een plus in de lijst als het verslag volledig is. Je krijgt een dubbele plus als je het verslag *tijdens* de dienst hebt gemaakt. Dat laatste is om te voorkomen dat pa of moe 's avonds het verslag nog vlug even uitwerkt op de pc en aan het kind meegeeft. Er zijn kinderen die dat echt voor elkaar krijgen! Afspraak in de klas is: vijf regels van jezelf zijn meer waard dan tien regels van je vader of moeder. Natuurlijk is er niets op tegen dat je ouders tijdens of na de dienst je wat helpen om het op papier te krijgen. Maar hulp van je ouders moet natuurlijk wel *hulp* blijven. Het verslag is echt van jou zelf.

Om van te schrikken

Wat valt dan op, op de maandagmorgen? Nou, dat is aan de ene kant om van te schrikken en aan de andere kant om warm van te worden.

'Carla, kom maar naar voren. We zijn benieuwd naar jouw verslag van de zondag.'

'Heb ik niet, meester.'

'Heb je het vergeten, Carla?'

'Nee, meester. We zijn naar het strand geweest. Vliegeren. Papa en mama vonden het weer te mooi om in de kerk te zitten. We gingen deze keer iets leuks doen.'

'Volgende week, meisje. Dan krijg je een herkansing.'

Inderdaad - hier schrik je van. Ouders die hun kinderen zo'n negatieve en slordige houding ten opzichte van de kerkgang voorleven. Nu komt dit kwalijke voorbeeld niet alleen van de kant van ouders. Ook leerkrachten kunnen er wat van! Ik vraag me af: met hoeveel warmte praat een collega met de klas na over de kerkdienst als hij zelf 's zondags voor de tv hangt om de sportuitslagen mee te krijgen? Of rustig een kerkdienst verzuimt om naar een wedstrijd of een cabaretvoorstelling te gaan?

Maar we dwalen af. Het is nog steeds maandagmorgen in groep 7/8.

'Joost, jij bent de tweede deze morgen. Kom maar naar het lessenaartje.'

Een beetje rood en na een zenuwachtig kuchje begint Joost.

'Ik ben naar de kinderkerk geweest. We hebben een film gezien over een bijbelsmokkelaar. Daarna maakten we een bootje, van kurk. We leerden een nieuw liedje, maar dat ging een beetje vals.'

Binnen een minuut zit Joost weer op zijn plek.

'Dit was wel erg kort, Joost. De dubbele plus blijft op jou staan wachten tot de volgende beurt. Je bent al zo groot, misschien kun je aan je ouders vragen of je dan mee mag naar de gewone dienst. Oké?'

Dit was een maandagmorgen met een mager resultaat. Ouders die lid zijn van een gemeente waar gekozen is voor een kindernevendienst of kinderclub, doen er goed aan te letten op de kwaliteit die daar geboden wordt. Als kinderen daar inhoudelijk weinig meekrijgen, kun je ze beter meenemen naar de gewone dienst. Vooral de wat oudere kinderen nemen uit een gewone dienst vaak heel wat mee. Laten we eens luisteren naar de verslagen op een andere maandagmorgen.

Sander

De beurt is aan Sander. Er komt een verfomfaaid papiertje uit zijn broekzak. Hij strijkt het glad op het lessenaartje, met het gebaar van een ervaren dominee. Met één hand in zijn broekzak begint hij. In rap tempo komt eerst het hele liturgiebord van de morgendienst voorbij. Dan:

'Het mooiste lied vond ik Psalm 103:4. Dat God jouw zonde weg doet, zo ver het oosten is van het westen. Dat is héél ver. Ik vond dit zo mooi, omdat ik op de kaart kan zien dat naar het oosten of naar het westen precies de andere kant op is. God kan dus heel goed vergeven.

We hebben gebeden voor broeder Kars, die is aan een ontsteking geholpen, en voor broeder en zuster Bijl, die hebben een kindje gekregen dat ze moeten opvoeden, en voor de kerkenraad die moet weer vergaderen, aanstaande dinsdag.

De preek ging over - o ja, we hadden dominee Simpelman - de preek ging over de lamme man die vier vrienden had. Het is belangrijk dat je vrienden hebt. Een goede buur is beter dan een verre vriend, maar dat is ook wel eens andersom. Het is nog beter dat je broeders en zusters hebt. Die kunnen je helpen als je niet kunt lopen. Maar ze kunnen je ook helpen om te geloven. En dat gebeurt in dit verhaal ook. Ze breken het dak open. Dat is niet zoals bij ons, met dakpannen en zo. Dat dak was plat. Jezus zegt dat Hij hun geloof ziet. Daar gaat het om. Met lamme benen kun je nog wel in de hemel komen. Maar niet als je geloof verlamd is. Dat is natuurlijk logisch. Want als je echt in Jezus gelooft, krijg je vergeving voor je zonden. En dat moet je wel hebben, anders wil God je niet zien. Daar draait het om, zei de dominee. Dat kon ik wel goed snappen. Ik vond de preek niet moeilijk. Er waren ook punten in de preek, ik kon die niet zo snel opschrijven. Maar dat geeft ook niks. Het laatste punt ging erover dat de sabbat een dag is om naar Jezus te gaan. Samen met je broeders en zusters. Want Jezus heeft wat in de aanbieding. O ja, zo was dat punt. Vergeving in de aanbieding. Voor geen prijs. Want Hij geeft het alleen maar gratis. Ook dat kon ik wel goed begrijpen. De preek was gemakkelijk.

We hebben God blij gemaakt door naar zijn wet te luisteren (sorry, misschien hoort 'blij' wel bij de geloofsbelijdenis) en de collecte was voor de SGJ, dat is iets waar ze kinderen helpen die niet meer thuis kunnen wonen. Er waren geen bijzondere dingen. Misschien wordt volgende week dat kindje wel gedoopt.'

Het papiertje gaat opnieuw in kreukels in de broekzak. Ik prijs Sander voor zijn verslag en geef hem zijn dubbele plus. Jongetje, denk ik, jij verdient wel een *dubbele* dubbele plus. Ik moet bekennen dat ik zelf allerlei dingen in de preek niet zo in me heb opgenomen. Mijn gedachten dwaalden soms af. Naar het formatieplan voor de school, dat voor volgend jaar zo moeilijk rond te krijgen is. En naar dat conflict dat de school misschien een paar leerlingen gaat kosten. Ja, en meer van dat soort dingen die een meester-directeur aan z'n hoofd heeft.

Die vergeving in de aanbieding, waar Sander het over had, dat is mij toch echt ontgaan. Dat zit me wel dwars. Kind in de kerk, hoe word je dat weer… Die vraag speelt de hele schoolmorgen door mijn gedachten. Keer op keer verbaas ik mij erover wat kinderen allemaal oppikken in een gewone kerkdienst.

Lize

Ik zeg altijd tegen de beide kinderen die aan de beurt zijn: 'Spreek even af wie de morgendienst doet en wie de middagdienst. Dan hebben we maandagmorgen wat meer afwisseling.' Meestal regelen ze dat aardig goed. Zo ook nu. Lize levert een mooi en volledig verslag van de middagdienst. Van een catechismuspreek nog wel, over de wet. Over het goede van Gods geboden. De dominee gebruikte als intro een aansprekend voorbeeld voor de kinderen. Hij zei: 'Jullie hebben natuurlijk op school allemaal schoolregels, waar je je aan moet houden. Ik zou wel eens willen weten, is er op jullie school ook een regel: De kinderen mogen niet met een helikopter landen op het schoolplein.' Een paar zusjes in de rij voor mij begonnen wat te giechelen en keken achterom. Met in hun ogen zoiets van 'zulke stomme regels hebben we echt niet!'

Daarna schoot de dominee in de roos met zijn vraag: 'Hebben jullie wel de regel: je mag niet fietsen op het schoolplein'? Zie je wel, reageerde hij richting een paar knikkende hoofden, dat dacht ik wel. Die regel heeft natuurlijk zin. Want er komen alleen maar ongelukken van als de grote kinderen daar maar tussen de kleintjes door crossen. Zo is het ook met de wet van God. God geeft geen onzinregels. Hij geeft zijn regels om ons voor ongelukken te bewaren.

Vanmorgen gaat het in de preek over het negende gebod: Je mag geen vals getuigenis spreken. Dat klinkt een beetje moeilijk, maar wat denk je: als jullie in de klas over elkaar roddelen, stiekem lelijke dingen over elkaar zitten te fluisteren - dan gaat het spelen met elkaar in de pauze vast ook niet zo leuk. Dikke ruzie, denk ik. Nou, zo is het ook in de kerk. We gaan daar eerst iets over lezen uit de Catechismus.

Lize gaf het in haar verslag uitstekend weer.

Heerlijke kinderen

Ik kreeg die maandagmorgen de neiging - een meester is ook maar een mens - een wat flauwe vraag te stellen. Dat kwam, denk ik, door het gezeur over de tweede dienst. De voorbije week had ik me nogal geërgerd aan de toon in de kerkelijke pers. Zo van: veel buitenlandse kerken kennen ook maar één dienst en veel evangelische gemeenten hebben ook maar één dienst, waarom moeten wij er dan zo nodig twee en dan ook nog twee keer hetzelfde…?

Hoe overleef je als kind in Laodicea? Ik kan er niks aan doen, maar als ik op zondagmiddag die halfvolle kerk zie, moet ik altijd denken aan de gemeente van Laodicea. Ook het feit dat ik tijdens het verslag van Sander in mijzelf de Laodiceeër herkende, was zo confronterend dat ik in mijn irritatie bleef hangen.

'Wat vonden jullie', vroeg ik, 'waren die twee verslagen, van Sander en Lize,

nou twee keer hetzelfde?'

'Wat een onzin', reageerde er één toen het een poosje stil was geweest, ''t was toch heel anders?'

'Wat eten jullie op zondag', dramde ik door, 'eten jullie 's zondags één keer? Wie eet op zondag één keer?' U kunt het antwoord raden: niemand natuurlijk. 'Wie eet op zondag twee keer hetzelfde?', hield ik vol. Gelach hier en daar. En wat blikken over en weer: wat heeft die meester toch vanmorgen!

Praat kinderen toch niet aan dat die twee diensten 'twee keer hetzelfde' zijn. Daar snappen ze - gelukkig - niks van. Je eet ook minstens twee keer op een zondag, en dat is toch ook niet 'twee keer hetzelfde'? Tenminste niet bij de kinderen in mijn groep. Er zijn ouders die zelfs met het eten de zondag iets feestelijks geven.

'Wij eten op zondag altijd een ander toetje', vertelt Kristel. 'IJs. En daar mag je dan zelf vruchtjes op doen. Daar moet ik op zaterdag altijd al aan denken.' Wat een wijze moeder heeft die Kristel. Geloof maar: als dit kind tachtig jaar is, weet ze nog wat een feestelijk karakter de zondag had in haar kinderjaren!

'Wij eten op zondag vaak vis', vertelt Marnix. 'Mama is weer in een roomse bui, zegt mijn vader dan. We vinden het allemaal lekker, behalve mijn zusje. Die vindt vis vies. Zij mag dan iets anders kiezen dat ze extra lekker vindt. Want het is zondag voor iedereen, zegt mama altijd. 's Avonds eten we brood, maar ook anders. Verschillende soorten, die we anders niet krijgen.'

Heerlijke kinderen. Ik wou dat jullie kerkbladartikelen mochten schrijven, en lezingen mochten houden, en in synodecommissies mochten zitten.

Triangel

Op de maandagmorgen besef ik altijd extra hoe rijk wij zijn als gereformeerde mensen in Nederland. Welke christenen op deze wereld hebben deze mogelijkheid om de opvoeding in gezin, school en kerk zo op elkaar af te stemmen? Gelovigen uit alle delen van de wereld valt de mond open van verbazing als zij zien dat wij hier scholen hebben met dezelfde grondslag als de kerk - en dat de overheid ze nog betaalt ook!

Hebben we over 25 jaar nog gereformeerde scholen?, is momenteel een serieus bedoelde vraag. Intern willen heel wat mensen er wel van af. 't Is hun allemaal te gesloten, te eng. We hebben veel gepraat over de zgn. triangelgedachte: over de afstemming van de opvoeding in gezin, school en kerk. Maar zien we nog steeds de geweldige zegen en de enorme mogelijkheden die in deze gedachte besloten liggen? Ik zie ook een andere triangel: vanuit de politiek is er de dreiging van liberalen, democraten en socialisten die artikel 23 maar al te graag uit de grondwet hebben. Toch moeten we niet al te dramatisch doen over de dreiging van buitenaf. Als wij intern niet meer onder de indruk zijn van onze zegeningen, hebben wij ze dan in feite al niet verspeeld?

Laten we onze rijkdom toch uitbuiten zolang het nog kan. Ik zie 's zondags zoveel gemiste kansen. Zoveel slordigheid in de kerkgang. Zoveel ondankbaar gemopper bij zoveel rijkdom. Ouders die onder de dienst zitten te dutten en kinderen die intussen zitten te klieren. Te vaak zijn preken zo moeilijk dat kinderen er geen kop of staart aan kunnen vinden. Of de dominee geeft zo nu en dan niet even een samenvatting voor de kinderen. Wat jammer, als kinderen in de liturgie de psalm of het lied van de week missen, waarop juist zoveel geoefend is. Er zijn zoveel mogelijkheden voor gezamenlijke projecten van kerk en school, waardoor je de kerk binnen de rijke leeromgeving van het eigentijdse onderwijs kunt plaatsen.

Als je denkt aan de gelijkenis van de talenten, kunnen we onze scholen ook zien als een talent dat onze Heer ons toevertrouwde. Ons toevertrouwde om het winstgevend te maken voor zijn Rijk. Wat hebben wij te zeggen, als wij straks verantwoording afleggen van ons beheer?

Grootmoeders wijsheid

Gewoontevorming heeft in onze beleving een negatieve klank. We proeven er vooral sleur in, en weinig beleving. Het is een feit dat gewoonten gemakkelijk leiden tot verstarring. Wat dan uiterlijk lijkt op een leven met structuur en vaste principes, kan wel niet meer zijn dan een stuk geestelijke luiheid. 'Zo is't altied 'ewest, zo mut' bliev'n!' Te afgestompt om nog te kunnen uitleggen wat je drijft.

Maar gewoontevorming heeft in de opvoeding ook een heel waardevolle kant. Goede gewoonten maken het leven plezierig. Ze maken je tot een prettig mens in de omgang en zorgen voor een ontspannen leefpatroon. Je zou er toch doodmoe van worden als je je bij elke handeling moet afvragen: om welke reden doe ik het en met welk doel, wat levert het me op enz., enz. Gewoonten worden pas waardeloos, als bezinning en verantwoording erdoor geblokkeerd worden. We leren onze kleintjes al vanaf hun eerste levensjaar om 'dank' te zeggen, als ze iets lekkers van oma krijgen. Domme gewoonte? Natuurlijk niet. Het is toch volkomen normaal dat je in je leven 'dankjewel' zegt als een ander aardig voor je is? Het is een blijk van normaal aangepast gedrag.

Zo hebben we ook in het geestelijk leven gewoonten. Vanzelfsprekendheden, die we onze kinderen aanwennen vanaf hun vroege kinderjaren. Het vaste

patroon van het bidden bijvoorbeeld, bij de maaltijden en voor het slapengaan. Bezinning op de vorm en de inhoud is natuurlijk onmisbaar. Maar het zou toch heel raar zijn als ik mij bij elk gebed moet afvragen: doe ik het wel of doe ik het niet, doe ik het twee keer of is één keer ook wel genoeg, mag ik bidden of moet het enz. Bidden is toch zoiets als de ademhaling van de geestelijke mens?

Ook de kerkgang is een volkomen normale gewoonte, een vanzelfsprekendheid in het leven van de christen. In de dagen van Enos kwamen Gods kinderen al bij elkaar om samen Gods naam aan te roepen. Al meer dan 6000 jaar behoren de samenkomsten tot de gewoonten van Gods volk. De geschiedenis van Israël en van de nieuwtestamentische gemeenten is ondenkbaar zonder het vaste patroon van erediensten. Dat trouw in de kerkgang vanzelfsprekend is in het leven van Gods kinderen, laat de Here Jezus zelf zien. Lucas vertelt ons in alle onbevangenheid dat de Heiland *volgens zijn gewoonte* op sabbat naar de synagoge ging (4:16).

Laten we onze kinderen maar vroeg leren ook hierin navolgers van Christus te zijn. Goede gewoonten ontstaan in de prille kinderjaren. Het vraagt voor alles van ouders en leerkrachten zelf, dat zij hierin trouw zijn. En dankbaar. Wat een zegen: één dag in de week zonder gejakker en gejaag. Een dag met tijd voor wijding aan God en aandacht voor elkaar. Een dag met de vanzelfsprekendheid: zonder zaniken en discussies naar de kerk. Als ouders hun geestelijke lauwheid laten blijken door maar één keer te gaan, zullen hun kinderen dat signaal feilloos opvangen. Grootmoeders wijsheid wordt dan vanzelf werkelijkheid: *één keer wordt geen keer.*

De praktische kant van het ambt

De nieuwe ambtsdragers zijn bevestigd en gaan met hun werk beginnen. In Houten hebben we de gewoonte om hun een korte introductie te geven, waarin onder meer de praktische kant van het ambt aan de orde komt. Want ouderlingen en diakenen zijn gewone mensen die te maken krijgen met dingen die ze, net als ieder ander, moeilijk vinden.
Hoe ga je daarmee om? Onderstaand een kort stuk aan de hand waarvan ik tweemaal de introductie heb verzorgd.

Ieder mens is verschillend, zo ook iedere ambtsdrager. Ik breng e.e.a. naar voren over de praktische kant van het ambt en doe dat vanuit mijn eigen ervaring met twee ambtsperiodes. Het lijstje is niet uitputtend.

Omdat ieder verschillend is, kun je met geheel andere aspecten te maken krijgen.

Over sommige praktische zaken heb ik inmiddels een eigen opvatting ontwikkeld (en ik schroom dan ook niet af en toe lekker moraliserend te zijn), die echter niet de jouwe hoeft te zijn. Desondanks hoop en verwacht ik dat je met onderstaande je voordeel kunt doen.

Roeping

Een heel belangrijk punt om steeds weer te bedenken, is dat je als ambtsdrager niet gevraagd bent om in het bestuur van de plaatselijke voetbalvereniging zitting te nemen, maar dat Christus zelf jou heeft geroepen om een stukje van zijn kerk te leiden. Dit besef is vooral belangrijk als niet alles lekker loopt, als mensen je naam en je werk door het slijk halen, als er vervelende brieven op de kerkenraad komen, als er in de gemeente grote conflicten of andere problemen zijn. Ik heb mij in moeilijke tijden vaak vastgegrepen in Gods Woord aan Elia, die het ook een poosje helemaal niet meer zag zitten: Ik heb nog veel kinderen van Mij die hun knieën niet voor Baäl gebogen hebben; ga terug en blijf je werk in mijn opdracht doen!

Pieken en dalen

Bij praktisch iedere ambtsdrager zie ik perioden van grote activiteit en perioden van dips. Ik herken het ook bij mezelf. Sommige perioden is niets te veel en ben je 3-4 avonden per week actief, andere perioden lukt het je niet eens om één bezoek per maand te brengen. Realiseer je dat het ambtsdrager zijn emotioneel een groot beroep op je doet. Daarom kun je het ook niet alleen. Je hebt elkaar als ambtsdragers nodig. Als jij in een dip zit, horen je collega-ambtsdragers daar aandacht voor te hebben en je voort te helpen. Vraag die aandacht ook (je collega's zijn wel herders, maar geen herdershonden; ze kunnen jouw probleem niet altijd ruiken). Op dezelfde wijze moet je aandacht voor je collega's hebben en hen voorthelpen (probeer hier wel herdershond te spelen: let op de anderen en vraag hen of ze nog goed in hun vel zitten). Je kunt het niet alleen. Verzuim daarom ook niet de studiedagen en eventuele ontspannende activiteiten van de kerkenraad, je hebt ze nodig en anderen hebben jouw inbreng nodig.

Bezoekwerk

Voor veel ambtsdragers is het brengen van bezoeken het mooiste onderdeel van het werk. Je leert mensen goed kennen, je krijgt het voorrecht om diep door te spreken, om een kijkje te nemen in het eigen leven (gezin, relaties, gedachten, overtuigingen) van gemeen-

Gemeentebreed

K.J. Andringa

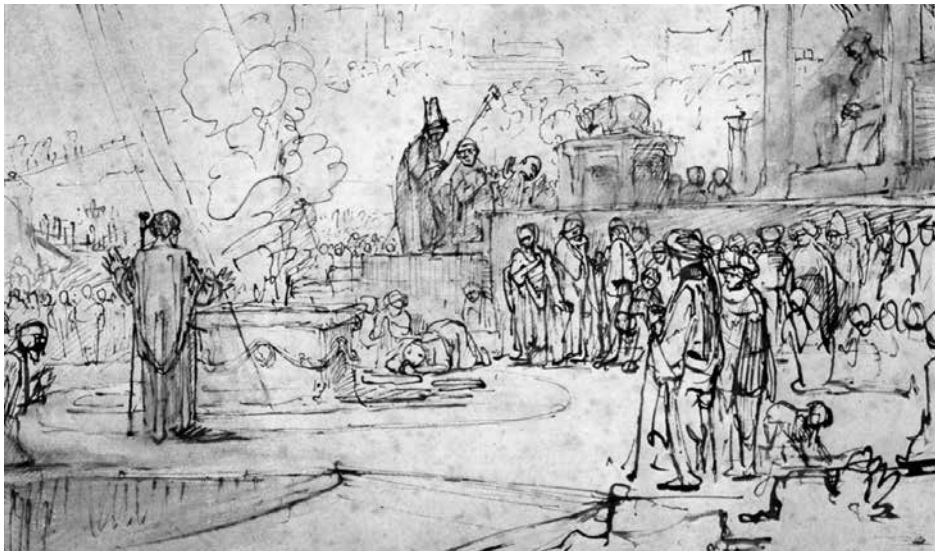

Elia op de Karmel, tekening van Rembrandt

teleden. Ik beschouw dit altijd als een groot voorrecht. Een paar dingen heb ik in de loop van de tijd ontwikkeld:

- Houd van ieder bezoek aantekening. Je vergeet anders waar je het met mensen over gehad hebt. Teken kort aan wanneer je bij iemand bent geweest, waar het gesprek over ging, wat je hebt afgesproken, wat je hebt gelezen e.d.
- Ga in principe in elk bezoek voor in gebed. Leg de dingen die in het gesprek genoemd zijn, heel persoonlijk aan de Here voor. Met naam en toenaam. Bid niet in algemeenheden. Het komt weinig voor dat iemand met mensen bidt, jij bent waarschijnlijk de enige die dat doet (helaas). Verzuim het dus niet! Uitzondering kunnen wellicht situaties zijn waarbij mensen aangeven eigenlijk niet meer te geloven (maar zelfs dan zou ik nog wel met hen willen bidden, vraag dan of men dat goed vindt).
- Check regelmatig hoe jouw bijdrage in huis- en andere bezoeken valt. Schieten mensen er wat mee op? Als je ernaar vraagt, krijg je regelmatig heel opbouwende tips voor de manier waarop je bezoeken brengt.
- Wees niet te bang om door te vragen. Waar je dat in 'normale' contacten niet zo gauw zult doen, kun je als ambtsdrager meer naar de diepte graven. Mijn ervaring is dat dat meestal ook geaccepteerd wordt en daardoor aan het gesprek een grote meerwaarde gegeven kan worden. Mensen hebben meestal een hekel aan oppervlakkigheid van hun ambtsdrager (en terecht, lijkt me).
- Besteed goede aandacht aan kinderen. Vaak zitten zij er op huisbezoek het eerste gedeelte bij. In dat eerste gedeelte hoef je dus geen aandacht aan de ouders te schenken, dat komt straks wel. Bevraag de kinderen honderduit, ze willen meestal best veel van zichzelf vertellen. Ken hun namen en onthoud die, zodat je ze ook buiten het bezoek nog eens kunt aanspreken. Onze jeugdpastores hebben voor de ambtsdragers goed materiaal gemaakt om van tevoren aan de ouders en/of kinderen ter voorbereiding van het bezoek te geven.
- Besef dat alle informatie die je in een gesprek krijgt, vertrouwelijk is. Je spreekt er dus met niemand anders over; niet met je vrouw (zie ook onder), niet op de kerkenraadsvergadering. Wanneer je in situaties komt waarin je wel informatie met anderen wilt delen, vertel dat dan aan de betrokkenen (incl. de reden dat je het met anderen wilt delen).
- Wees trouw. Kom je afspraken na. In de (drie of) vier jaar van ambtswerk kost het tijd om vertrouwen op te bouwen. Als je niet trouw bent en niet doet wat je belooft, is het opgebouwde vertrouwen in een mum van tijd weer afgebroken.
- Maak met je maatje direct bij het begin van het seizoen een huisbezoekplanning: leg de huisbezoeken voor het hele jaar vast. Begin direct, want in het eerste halfjaar heb je vaak meer energie dan in het tweede halfjaar.

Pastoraat

Pastoraat is vaak niet gemakkelijk. Je kunt met situaties in aanraking komen waar je niet eerder mee te maken hebt gehad en die, naast een luisterend oor, ook een zekere deskundigheid van de ouderling vereisen (homofilie, huwelijksproblemen, verslavingsproblematiek etc.). Ik heb in het verleden soms schade aangericht door, niet gehinderd door enige kennis van zaken, verkeerde dingen te zeggen. Die zijn pastoranten soms lang bijgebleven en hebben de relatie verstoord. Een aantal tips:

- Bekwaam je in het pastoraat door hierover te lezen en door, als het enigszins mogelijk is, een cursus te volgen.
- Overleg met de predikant en/of met PPH-ers en/of jeugdpastores over lastige situaties. Maak werkafspraken: wie doet wat op een adres?
- Verwacht niet dat jij de problemen van de ander kunt oplossen. Je bent een luisterend oor, jij bent degene die noden aan de Here kan voorleggen en de ander kan stimuleren dat ook te doen. Hooguit kun je nuttige tips geven; wees echter niet al te teleurgesteld als de ander die tips niet heeft opgevolgd.
- Houd goed in de gaten dat je ambtsdrager bent en geen hulpverlener. Op het laatste vlak kun je je gemakkelijk vergalopperen.

Vergaderingen

De meeste ambtsdragers vinden vergaderingen niet leuk. Een paar tips om het leuker te maken:

- Neem de tijd om een vergadering voor te bereiden. Lees de stukken, bepaal je standpunt, formuleer je vragen. Zorg dat je je stukken bij je hebt op de vergadering. De bespreking van agendapunten wordt daarmee een stuk boeiender.
- De vergadering is vaak zo gestructureerd dat er echt gelegenheid is je zegje te doen. Vaak worden punten in rondes besproken, waarbij je van tevoren kunt aangeven of je in een ronde iets wilt zeggen. De voorzitter geeft je dan jouw beurt, waarin je de tijd hebt om jouw bijdrage te geven. Soms gaan vergaderingen in een rap tempo, dan is wel enige oplettendheid geboden om een beurt te krijgen.
- Wees niet benauwd voor al die ervaren broeders, die kunnen het best mis hebben (jij hebt tenminste nog een frisse blik).
- Benader vraagstukken niet (alleen) vanuit je eigen mening, maar vanuit

de vraag wat goed is voor de gemeente. Betrek het effect van beslissingen op de gemeente in je standpuntbepaling.

Wat vertel je je vrouw?

Hangt sterk van je vrouw af. Als zij graag praat, kun je beter niet te veel vertellen. Als zij goed met vertrouwelijkheid kan omgaan, kun je meer vertellen. Het is in ieder geval wijs om weinig over andere gemeenteleden met je vrouw te delen (zie boven over vertrouwelijkheid). Zij moet ook weer met deze mensen omgaan en je maakt het haar erg moeilijk als ze van jou bepaalde dingen over hen weet. En afgezien daarvan, je maakt het andere gemeenteleden ook moeilijk met je vrouw om te gaan als zij (denken te) weten dat je vrouw meer over hen weet. Over zakelijke onderwerpen kun je best meer met haar delen. Bespreek gerust met haar je overwegingen om ergens voor of tegen te zijn, je strategie om goede dingen in de kerkenraad te bereiken e.d.

Samen verder,
een sculptuur van Lenie v. Well-Bergwerff

Hoe leer je het ambt?

- Gewoon door het te doen. Accepteer van jezelf dat je nog niet alles weet, vraag het gewoon.
- Veel bidden. Voor ieder bezoek. Leg eventuele moeiten en overwegingen in gebed aan de Here voor. Draag je wijk in het algemeen en de gemeenteleden daarin in het bijzonder aan de Here op.
- Lees consequent je Bijbel. Maak er elke dag even tijd voor vrij. Sta er desnoods een halfuur eerder voor op.
- Ken jezelf en benoem je zwakke punten (bijv. bijbelkennis, voorgaan in gebed, pastoraat, vergadervaardigheden, kennis van de kerkorde, kennis van de belijdenisgeschriften). Spijker deze punten bij door lezen, cursussen e.d. Maak gebruik van het aanbod van de kerkenraad, van bijvoorbeeld cursussen bij het Steunpunt Gemeenteopbouw.
- Schakel anderen in als bepaalde situaties jouw macht en inzicht te boven gaan.
- De kerkenraad biedt elk jaar een mentor (meestal een ex-ambtsdrager) aan nieuwe ambtsdragers aan. Maak hier gebruik van: als klankbord, adviseur, uithuilschouder!

Klaasjan Andringa was ambtsdrager in de gemeente van Houten.

Pleidooi voor de Heidelberger

Er is vandaag nogal wat rond de tweede kerkdienst, de zgn. leerdienst te doen. Er is meer aandacht voor de beleving van het geloof, dan voor de leer van het geloof. In verschillende gemeenten is bij de tweede dienst sprake van een afnemend aantal kerkgangers. Voor moderne mensen staat de Heidelbergse Catechismus ver af van de vragen en behoeften die zij kennen. De vraag wordt daardoor steeds urgenter: kan de kerk wel doorgaan met dit eeuwenoude leerboek? Wordt het geen tijd om te stoppen met de geregelde catechismusprediking en aan de tweede kerkdienst een andere invulling te geven?

Van de hand van dr. W. Verboom, hoogleraar te Leiden vanwege de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk in Nederland, verscheen een boek dat een vurig pleidooi bevat voor de actualiteit van de Heidelberger en voor de catechismusprediking. Verboom gaat aan de klachten en moeiten rond de tweede dienst niet voorbij. Zijn boek is juist daarom zo waardevol, omdat het daarop antwoord probeert te geven en tegelijk aanwijst op welke manier de catechismuspreek nieuwe actualiteit kan krijgen.

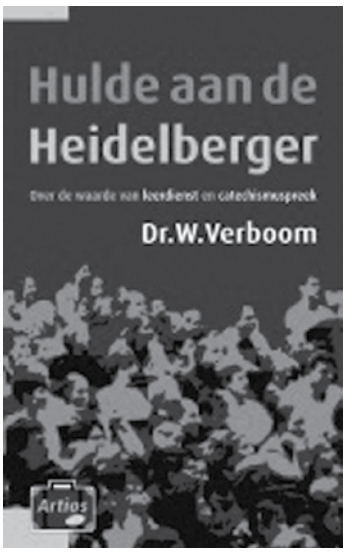

Korte boekbespreking

A.N. Hendriks

Leergemeenschap

Verboom laat zien hoe de tweede dienst vanaf de Reformatie een eigen identiteit gekregen heeft. De kerk wordt dan een 'leerhuis' voor heel de gemeente. Het heil dat in de eerste dienst verkondigd is, wordt nader

onderwezen. De tweede dienst beoogt datgene wat eerder al verkondigd is, beter te verstaan en in de samenhang van heel de Schrift te plaatsen. Deze dienst zorgt ervoor dat wij een 'infrastructuur' van ons geloof kunnen vormen. Zo is de tweede dienst dienstbaar aan de eerste dienst. 'Zoals een grammatica helpt om een tekst te kunnen lezen, zo helpt de tweede dienst om de tekst van de Bijbel te verstaan.'

Verboom wortelt de tweede dienst als leerdienst in het *leren* als een van de 'basisfuncties' van de gemeente naast vieren en dienen. Zonder 'leren' kan de gemeente geen gemeenschap van gelovigen zijn. Reeds in het Oude Testament komt dat sterk naar voren (zie Ps. 119:33; Ps. 78; Deut. 6; Ex. 12; Joz. 4). Wij lezen hoe Mozes (Deut. 5:1), Samuël (1 Sam. 12:23) en Ezra (Neh. 8:5-9) het volk onderwezen.

Ook uit het Nieuwe Testament blijkt dat de gemeente een leergemeenschap is. Discipelen worden 'leerlingen' genoemd (Hand. 11:26; 14:22). De gemeente van Jeruzalem volhardde in het onderwijs van de apostelen (Hand. 2:42). Christus gaf de opdracht om te 'leren' (Mat. 28:19). Paulus geeft onderwijs in de samenkomst van de gemeente te Troas (Hand. 20:7). Timoteüs wordt opgedragen te 'leren' (1 Tim. 4:11).

Uit de Schrift blijkt duidelijk dat geloven en leren onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Daarbij heeft leren de kleur van het bijbelse 'kennen': het is nooit abstract of afstandelijk, maar een kennen met het *hart*, een relationeel kennen, dat tegelijk vertrouwen is. Om dit 'leren' van het geloof en in het geloof gaat het met name in de tweede kerkdienst.

De catechismuspreek

Nadat Verboom een fraai overzicht gegeven heeft over de geschiedenis van de catechismuspreek, handelt hij over het *karakter* van deze preek. Hij trekt de lijn van de gereformeerde traditie door, wanneer hij de catechismuspreek ten volle als *bediening van het Woord* ziet. In de leerdienst wordt niet uit de Catechismus gepreekt, maar uit de Schrift. Het Woord wordt bediend. De Schrift gaat open. De functie van de Heidelberger hierbij omschrijft Verboom zó: 'We kunnen hem een verstaanssleutel noemen; een sleutel die de Schriften opent om ze te verstaan. We kunnen hem ook een leeswijzer noemen. Dan geeft hij aanwijzingen hoe wij een gedeelte van de Schrift dat aan de orde is, moeten lezen, zodat we er inzicht in krijgen.' Zo heeft de Catechismus een *dienende* functie: hij leidt ons naar de Schrift en helpt ons deze te begrijpen. In de catechismuspreek komen de grote bijbelse thema's ordelijk ter sprake, zoals de kerk die in de Schrift heeft ontdekt en in de Heidelberger heeft verwoord. Daarbij gaat het niet om thema's die de actualiteit van de dag ingeeft, maar om thema's die de Bijbel ons zelf aanreikt en die midden in de actualiteit van onze tijd worden geplaatst.

Verboom waarschuwt ervoor om de Catechismus woord voor woord te bepreken. We moeten zoeken naar de *intentie* van de betreffende zondagsafdeling en deze intentie komt dan als een bijbels thema aan de orde. Daarbij moet niet alles opgehangen worden aan één tekst, maar moeten schriftgedeelten spreken die op het thema betrekking hebben.

Aanwijzingen voor de praktijk

Ik moet met grote stappen door het boek van Verboom. Maar graag geef ik nog iets door van zijn aanwijzingen voor de praktijk. Hij noemt in dit verband allereerst enkele vingerwijzingen die de Heidelberger zelf geeft. Verrassend is hoe in de Heidelberger de leerling als *mens* in beeld komt, meer dan in andere catechismussen uit de zestiende eeuw. Steeds weer wordt zichtbaar dat hij staat midden in zijn tijd. Juist vanwege dit 'menselijk' karakter van de Heidelberger is het mogelijk in te spelen op de situatie van mensen van onze tijd. De kennis waar het ons leerboek om te doen is, is *existentiële* kennis: een kennis die de hele mens omvat: hoofd, hart en hand. De Heidelberger is echt een 'levensboek', gedragen door de vreze van de Here.

Ook zo blijft hij aansprekend in onze tijd. Hij kent ook iets van de psalmen: gevoelens en emoties komen ter sprake. Aanvechtingen worden niet verzwegen. Verboom laat zien hoe de drieslag van ellende, verlossing en dankbaarheid in ervaringsvelden in onze Catechismus terugkomt: in ons lichamelijk leven, in ons geestelijk leven en in de omstandigheden waarin wij verkeren. En zo toont hij aan dat de Heidelberger bij uitstek een *pastoraal* geschrift is dat zijn actualiteit voor vandaag heeft.

Wat de invulling van de catechismuspreek betreft, geeft Verboom suggesties die het overwegen waard zijn, zoals een cyclische behandeling van de grote thema's van de Catechismus, waarbij niet altijd de orde van de zondagsafdelingen wordt gevolgd. In het rooster dat hij voorstelt, is ook ruimte voor actuele toespitsingen op wat vandaag speelt. Voorts bepleit hij een gesprek met de gemeente over de leerdienst. Laat de catechismusprediking door jong en oud besproken worden. Wat zijn de ervaringen en waar liggen de moeiten? De prediker kan ook winst boeken met een bezinningsgroepje dat hem helpt in de voorbereiding van de preek. Belangrijk is ook dat de catechismuspreek in die zin interactief is, dat ze duidelijk ingaat op de vragen en problemen van de hoorders. Of daarbij ook plaats is voor een 'persoonlijk getuigenis' van gemeenteleden, is voor mij een vraag. De leerdienst moet wel blijven bediening van het Woord! Verboom geeft ook nog aanwijzingen hoe de kinderen bij de tweede dienst betrokken kunnen worden.

Afsluitend

Nu er ook in onze kerken veel te doen is rond de invulling van de tweede dienst, lijkt me het kennisnemen van Verbooms studie belangrijk. Het leert ons met nieuwe ogen te kijken naar de 'oude dame met een eeuwige jeugd', het oude leerboek van de kerk, te beseffen hoezeer geloof en leren bij elkaar horen, en te ontdekken hoe de catechismuspreek actuele bediening van het Woord kan zijn. Ik hoop dat dit helder geschreven boek aandacht krijgt.

N.a.v. W. Verboom, *Hulde aan de Heidelberger. Over de waarde van leerdienst en catechismuspreek*,
uitg. Groen, Heerenveen 2005, 207 p.
ISBN 90-5829-538-9. Prijs € 12,50.

Gereformeerden in bezettingstijd

De redactie ontving van De Vuurbaak deeltje 8 van de boekenreeks van ons Archief- en Documentatiecentrum in Kampen: *Tussen lijdelijkheid en verzet*. De ondertitel is de titel voor deze korte bespreking en geeft het onderwerp van de bundel. De bundel, onder redactie van dr. G. Harinck, geeft deels de neerslag van een studiedag op 23 april 2004.

De inleiding belooft 'nieuw onderzoek', maar dat valt een beetje tegen. Verschillende opstellen geven de resultaten van onderzoek dat al voor eerdere, grotere publicaties verricht was en daarin ook gepubliceerd werd. Ook zet de redacteur van de bundel nogal hoog in met zijn bewering dat de schrijvers behoren bij een nieuwe generatie historici die 'lijkt'(?) te zijn opgestaan en die het 'morele schema' van het denken in zwart en wit en goed en fout (waaraan bijv. L. de Jong of J. Presser geleden zouden hebben) achter zich hebben gelaten om zich te concentreren op de simpele vraag: wat is er eigenlijk precies gebeurd? (p. 8 van de inleiding).

In ieder geval Harinck zelf maakt dat in zijn eigen bijdrage aan de bundel niet erg waar. Net als in eerdere bijdragen (nl. aan deel 6 van de reeks over K. Schilder, *Alles of niets*, of in zijn inaugurele oratie uit 2003) vraagt hij aandacht voor de opstelling van K. Schilder tegenover fascisme en nationaal-socialisme en tegenover de bezetter. Nu is vooral Schilders houding tegenover het verzet aan de beurt (p. 39v). Ook nu weer lijkt het erop dat Harinck de tijd meer dan rijp acht voor een vorm van 'debunking' als het gaat om Schilders houding en activiteiten in die jaren. Schilder heeft weliswaar een aantal goede, moedige dingen geschreven, met name in de eerste maanden van de bezetting. Maar verder had van hem toch veel meer verwacht mogen worden aan actieve steun aan en participatie in het verzet. Ook deze nieuwe bijdrage van Harinck heeft me getroffen als behoorlijk onbillijk, moet ik bekennen. Ik had daar wat uitvoeriger over willen zijn, maar kan nu verwijzen naar wat drs. H. Veldman daarover ondertussen schreef in *De Reformatie* (van 2 juli 2005, p. 713v). Op basis van uitvoerige argumentatie velt Veldman als zijn oordeel: 'Ik kan me niet helemaal aan de indruk onttrekken dat met groot gemak *achteraf* - en ook met grote stelligheid - geponeerd wordt dat Schilder dingen heeft nagelaten die hem nu als bijna schuldige nalatigheden alsnog voor de voeten worden gegooid. Alleen al de vraag waarom Schilder zich na 1940 niet intensief met het "ondergronds verzet" heeft beziggehouden suggereert o zo veel, maar toont een opvallend gebrek aan historisch inlevingsvermogen bij ieder die deze vraag opwerpt.' In zijn opstel bekent Harinck op een gegeven moment: 'Ik weet wel: ik stel academische vragen' (p. 44). En hij geeft vervolgens toe dat wat Schilder in de zomer van 1940 deed, al heel veel was. Ik vond het zijn meest waardevolle waarneming, die helaas te weinig doorwerkt. Wie weet hoe intensief de jaren geweest zijn voor Schilder, die maanden gevangen zat, tijden ondergedoken heeft moeten zitten, grote kerkelijke verantwoordelijkheden naar zich toe zag komen in een niet gezochte ellendige kerkstrijd, vraagt zich af: had er dan nog meer in dat overbezette leven gepropt moeten zitten, willen wij nog enige bescheidenheid kunnen opbrengen met nieuwe morele schema's die toch nog steeds tamelijk zwart/wit ogen?

Verder biedt de bundel een beknopt inleidend opstel van dr. J. Ridderbos over wat, wat hem betreft, nog nader onderzoek verdient over de houding van de gereformeerden in bezettingstijd. Opstellen zijn er verder over bekende figuren als J.A.H.J.S. Bruins Slot, A. Janse, Frits de Zwerver (ds. F. Slomp) en G.M. den Hartogh. En over de waarschijnlijk minder bekende, maar moedige gereformeerde volkenrechtkundige dr. Gezina van der Molen.

Korte boekbespreking

P.L. Storm

Prof. dr. G. Harinck

Het meest trof me het opstel over A. Janse. Het blijft een pijnlijke ervaring om te lezen over zijn houding in oorlogstijd. Iemand die zo indringend de Schrift kon en mocht openen (ook voor de oorlog tegen het gedachtegoed van de NSB!) en dan toch zo'n teleurstellende houding inneemt en daar ook nooit meer van terugkomt. Het beeld dat J. Kramer-Vreugdenhil ervan tekent in haar opstel, is aanzienlijk minder veschonend dan Janses kleinzoon (ook een A. Janse) ervan gaf in de eerste bundel *Vuur en vlam* (p. 44v). De feiten (bijv. zijn houding ten opzichte van zijn collega-onderwijzers, die een veel weerbaarder houding tegenover de bezetter aan de dag legden, en zijn ontijdig uitwijken naar en blijven hangen in Breda) lijken haar gelijk te geven. Helaas. Hier valt voor de biograaf, die A. Janse toch hopelijk eens zal krijgen (en die hij ook verdient), nog het nodige uit te zoeken.

N.a.v. George Harink (red.), *Tussen lijdelijkheid en verzet. Gereformeerden in bezettingstijd*, ADChartasreeks nr 8, uitg. De Vuurbaak 2005. ISBN 90 5560 306 6. 136 pag. Prijs € 13,75.

Hulp bij bijbellezen

Met vreugde kondig ik de verschijning aan van een boek waarvan ik hoop dat het flink gebruikt gaat worden. Het gaat om het *Woordenboek voor bijbellezers*, dat onder redactie van dr. A. Noordegraaf, dr. G. Kwakkel, dr. S. Paas, dr. H.G.L. Peels en dr. A.W. Zwiep onlangs het licht zag. Wie zich in kort bestek wilde oriënteren in bekende en veelgebruikte woorden in de Schrift, moest jarenlang teruggrijpen op het boek van ds. F.J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*, een boek dat toch wel verouderd is en al enige tijd niet meer te koop. Er bleek steeds meer behoefte aan een nieuw project dat meer aansluit op de huidige inzichten inzake woordonderzoek en bijbelwetenschap.

Het omvangrijke boek dat recent verscheen, voorziet in deze leemte. Het bevat een kleine 200 lemma's, waarin de (vaak geschakeerde) betekenis van de belangrijkste woorden uit de Schrift wordt beschreven. Er wordt heldere taal gebruikt, zodat het goed dienst kan doen bij het persoonlijk bijbellezen en de schriftstudie in groepsverband. Wij krijgen handzame informatie, waardoor de (oude) woorden uit de Schrift en de geloofsleer vaak een nieuwe zeggingskracht ontvangen.

Opzet

Aan het boek heeft een brede kring van bijbelwetenschappers uit diverse kerkelijke gemeenschappen een bijdrage geleverd. Er is niet gestreefd naar theologische eenvormigheid. Dat is op meer dan één plaats te merken. Wel is het zo, dat alle auteurs de Schrift als het gezaghebbend Woord van God aanvaarden, zoals de gereformeerde belijdenis daarover spreekt. Ook dit komt in dit boek steeds weer tot uitdrukking. En dat maakt het tot een gids in het land van de Bijbel, waaraan vertrouwen gegeven mag worden!

De redactie constateert dat bijbelse woorden vaak niet goed verstaan worden. Er zijn nevenbetekenissen gegroeid, betekenissen zijn verschoven, er is soms zelfs sprake van een karikatuur. Daarbij komt dat het geseculariseerde klimaat waarin wij leven, ons op afstand zet van wat de Bijbel zegt.

Met dit *Woordenboek* beoogt de redactie ons terug te brengen bij de oorspronkelijke betekenis van bijbelwoorden, de variatie in betekenis te verhelderen en de breedte van allerlei betekenissen te laten zien. Het gaat haar er uiteindelijk om dat de Schrift mensen van nu aanspreekt en door hen verstaan wordt.

Er is daarbij een keus gemaakt. Niet alle woorden krijgen aandacht. Ook dat ontdek je. Ik miste bijvoorbeeld woorden als 'onderpand' (in verband met de Heilige Geest), 'eersteling' (in verband met Christus en de Geest), 'sterven', 'wedergeboorte', 'beeld' (in verband met Christus) om maar enkele toch wel belangrijke schriftwoorden te noemen. Maar ik besef dat er ook aan de omvang en het prijskaartje van een boek als dit een grens is.

Nieuw in de opzet is dat men bij elk lemma in een eerste rubriek iets zegt over hoe het desbetreffende woord gebruikt wordt in de taal van de kerk, in de pastorale praktijk en in de huidige cultuur. Daarmee wordt in kaart gebracht dat er vaak afstand gegroeid is tussen ons spraakgebruik en onze beleving én wat de Schrift met dit woord zeggen wil.

Vervolgens geeft een tweede rubriek aan op welke Hebreeuwse en Griekse woorden de vertaalde woorden voornamelijk teruggaan. Dit helpt lezers die dieper willen afsteken en zich op basis van de grondtalen breder willen oriënteren.

Het grootste deel van elk lemma wordt in beslag genomen door de rubriek 'Betekenis in context'. Daarin wordt de overtuiging van de auteurs zichtbaar dat het bijbelwoord *in zijn context* moet worden verstaan. En dat die context bepalend is voor de betekenis. Een overtuiging die afrekent met de idee dat we simpelweg kunnen vaststellen wat in de Schrift *de* rechtvaardigheid, *de* vrede en *het* koninkrijk is! Persoonlijk vind ik dit een groot winstpunt voor het verstaan van de Schrift. Wij persen alles zo graag in een helder 'begrip', waarbij wij uit het oog verliezen hoe *gevarieerd* en *genuanceerd* de Schrift spreekt. Door deze opzet bepalen de auteurs ons er opnieuw bij hoe dogmatische termen als 'de rechtvaardiging' en 'de verzoening' gemakkelijk te kort kunnen doen aan het zo rijke spreken van de Schrift. Wij zullen van wat de kerk belijdt, altijd weer terug moeten gaan naar de Schrift!

Het is wat ongelukkig dat men is uitgegaan van de Nieuwe Vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap uit 1951. De redactie stelt dat deze 'veelal gebruikt wordt in bijbelstudie, catechese en jeugdwerk'. Ik denk dat dit in toenemende mate niet meer het geval zal zijn, nu de Nieuwe Bijbelvertaling zo'n goede ontvangst kreeg. Zeker in onze kerken zal men juist in de genoemde werksoorten de Nieuwe Bijbelvertaling gebruiken. Een hulp bij het verstaan van de Schrift die toch voor jaren bedoeld is, had mijns inziens dan ook daarop moeten inspelen. Ik begrijp dat men al jaren met dit project bezig was, voordat de Nieuwe Vertaling haar intree deed, maar het is toch wel jammer dat men dit waardevolle boek niet daarop afgestemd heeft.

Boek van de maand

A.N. Hendriks

Inhoud

Ik kan er niet aan denken het *Woordenboek* grondig te bespreken. Daarvoor komt er te veel aan de orde. Ik doe daarom hier en daar een greep. Wat ik doornam, las ik met dankbaarheid en veelszins met instemming. Er staan heel fraaie uiteenzettingen in. Zo bijvoorbeeld de uitleg die A. Noordegraaf geeft over het woord *gemeente*. Hij wijst erop hoe dit woord in het Nieuwe Testament in verschillende betekenissen wordt gebruikt. Vaak is het de plaatselijke gemeente (Mat. 18:17; Hand. 14:27) of de huisgemeente (Rom. 16:5; Kol. 4:15), maar soms ook de gemeente in haar totaliteit (Ef. en Kol.). Paulus spreekt nogal eens over de gemeente 'op verhoogde toon' (zie bijv. Ef. 1:3-14). Noordegraaf legt uit hoe wij dat spreken moeten verstaan: het betekent geen vlucht uit de concrete werkelijkheid. 'Juist omdat de apostel de gemeente ziet vanuit Gods heilswerk, wordt zij concreet geroepen tot een leven in navolging van Christus.'

Ik wees er al op dat een *brede* kring van bijbelwetenschappers in dit boek aan het woord is. Dat blijkt ook uit wat Noordegraaf schrijft, wanneer hij stelt: 'Naar haar zichtbare zijde is ze (de kerk) een gemengde gemeenschap van gedoopten en niet-gedoopten, belijdende gelovigen en zoekers, kernleden en randleden.' Dit lijkt me meer een hervormde visie op de gemeente, dan een gereformeerde. Wij zien toch met artikel 28 NGB de kerk als de vergadering van de *gelovigen* (met hun kinderen).

Fraai vind ik wat P.H.R. van Houwelingen schrijft over het *koninkrijk van God*, al komt niet goed uit de verf hoe in het Oude Testament de verhouding is tussen Gods koningschap over alles (Ps. 93; 145) én zijn koningschap over Israël (Deut. 33:5). Spreekt het laatste niet van een bijzonder koningschap: Gods *genadeheerschappij* over zijn volk?

Ik bespeur in wat Van Houwelingen zegt, enige correctie op de opvatting van zijn leermeester J. van Bruggen, die het koninkrijk van God toch wel sterk ziet als een *staat*, die nog niet op aarde gerealiseerd is. 'Het Koninkrijk van God bevindt zich overal waar Jezus is. Het is boven ons, in de hemel. Het ligt voor ons, in de nieuwe wereld. En het wordt zichtbaar gedurende ons leven op deze aarde, in de navolging van Jezus Christus en uit de kracht van zijn Geest.'

Minder bevredigend vind ik wat Van Houwelingen schrijft over de uiteindelijke machtsoverdracht van de Zoon aan de Vader n.a.v. 1 Korintiërs 15:24-28: 'De huidige koningsheerschappij van de Zoon (verborgen en voorlopig) gaat over in de handen van de Vader (openlijk en definitief). Er is één troon voor God en het Lam. Het gezamenlijke bewind van Vader en Zoon zal geen einde nemen (Op. 22:3-5).' Christus is *nu* toch reeds gezeten in de troon van de Vader (vgl. Op. 3:21)? En gaat het in wat Paulus verkondigt, niet om de overdracht van een specifiek gezag: het *militair* gezag met betrekking tot 'al zijn vijanden'? Mijns inziens kom je hier niet klaar met de tegenstelling 'verborgen en voorlopig' en 'openlijk en definitief'!

M.J. Paul schrijft over het woord *engel*. Hij laat goed zien hoe omvattend de dienst van de engelen in de Schrift is. Ook hier blijkt weer hoe geschakeerd de kring van scribenten is. Want de auteur meent dat engelen ook vandaag nog 'op cruciale momenten' Gods boodschap overbrengen. Ook geeft hij argumenten om de Engel des H _ § _ • niet op te vatten als de openbaring van de Zoon van God vóór zijn vleeswording. Ik vind zijn argumentatie niet sterk, vooral ook gelet op teksten als Exodus 3:2v; Jesaja 63:9 en Maleachi 3:1. De behandeling is te summier om te overtuigen. Ook wat Paul over *duiveluitwerping* schrijft, zal niet iedere gereformeerde lezer hem toestemmen. De auteur meent namelijk dat ook Jezus' volgelingen de opdracht krijgen om demonen uit te werpen.

M.C. Mulder behandelt het woord *verkiezing*. Juist bij dit woord is de context zo belangrijk, want de Schrift spreekt heel verschillend over Gods verkiezen. Mulder laat de context spreken en slaagt er toch in te laten zien wat het karakteristieke van Gods verkiezen is: zijn liefde, en niet enige kwaliteit van de mens. Het Nieuwe Testament verkondigt ons dat die liefde naar ons toekomt in Jezus Christus. 'Door de verbondenheid met Christus kan er zekerheid komen over de wil en het voornemen van God, dat al van eeuwigheid in Gods hart was.' Zo is het precies. Daarom noemt Calvijn Christus ook 'de spiegel waarin wij onze verkiezing behoren te aanschouwen en dat ook zonder bedrog mogen doen'.

Terecht laat Mulder zien dat de mens verantwoordelijk blijft. Maar wat hij zegt over Esau en het volk dat uit hem voortkwam, roept vragen op. Paulus wijst in Romeinen 9 met het citaat uit Genesis 25:23 (de oudste zal de jongste dienstbaar zijn) toch meer op Gods *verkiezend* welbehagen dan Mulder meent, wanneer hij stelt dat het in de geschiedenis ook zo gegaan is. Mulder schrijft later over *verwerping*: 'In het bijbelse spraakgebruik komt "verwerping" voor als een daad van mensen die het woord van God verwerpen. Dat neemt God hoogst ernstig. Als het daarbij blijft, zal God ook hen moeten verwerpen. Wonderlijk genoeg lezen we ook dat ook dát niet buiten de wil van God om gaat.' Mulder benadrukt dat het lot van mensen - ook in negatieve zin - uiteindelijk niet in handen van mensen ligt, maar in Gods handen (onder verwijzing naar Romeinen 9: Esau en farao heeft God 'ten verderve toebereid'). Tegelijk snijdt hij de gedachte af dat het hier om een noodlot gaat: God laat de mensen in de zondige keuzes die zij zelf gemaakt hebben. Het is waar, maar achter en door dit alles heen is er toch Gods vrijmachtige keus van eeuwigheid. Ik wijs op Romeinen 9:18: Hij verhardt wie Hij wil, en op 1 Petrus 2:1: waartoe zij ook bestemd zijn. Niet goed komt uit de verf dat de uiteindelijke verwerping meer is dan Gods reactie op zonde van mensen.

Afrondend

Ik denk dat wij blij kunnen zijn met het verschijnen van deze hulp bij het lezen van de Bijbel. Mijn soms kritische opmerkingen nemen mijn dankbaarheid voor het werk dat thans onder handbereik ligt, niet weg, maar willen laten zien dat wij ook dit *Woordenboek* niet slaafs moeten gebruiken. De Schrift is zo rijk dat wij er nooit op uitgestudeerd raken en ook in ons verstaan van wat zij zegt, beperkte mensen blijven. Wat is het een zegen, wanneer bijbelwetenschappers die buigen voor haar gezag, ons de helpende hand bieden om wat God zegt, te verstaan en te vertolken in onze tijd. De uitgever zorgde voor een werkelijk keurige presentatie!

N.a.v. *Woordenboek voor bijbellezers*, red. A. Noordegraaf e.a., uitg. Boekencentrum, Zoetermeer 2005,
ISBN 90 239 1204 7. 800 pag.
Prijs € 55,-.

Laondelijk geluk

Sjefke wònt in un huske bè de hèj
mì unne moestuin en un bietje vee:
wà scharrelkiepe op de misse en twee
melkkuuskes en un vèrke in de wèj.

As ie daor 's aoves rondlupt, is ie blèj
dettie gin ligbad hì en gin WC,
gin waasmechien, gin ijskaast, gin TV,
want och, wà moet 'ne mins mi al de grèj?

Ok dieje nèje kôst is niks vur Sjefkes:
hij it allinnig soep mì selderie,
gehakt en sloaj en erpel mì wà schefkes

bloêdworst en spek, mar noit gin rijst of mie,
noit knoflòk, kiwi's of un paar olefkes,
want wà 'nen boer nie kent, dè vrit ie nie.

Frans van Dooren (in dialect van Oss)

Het vergaderseizoen is weer begonnen met alle drukte van dien.
Sjefke was geen vergadermens.
Zeker niet iemand voor de liturgiecommissie.
Gek, dat dit boerke toch m'n sympathie heeft.
Over onthaasting gesproken.

Gedicht **G. Slings**

Wet en evangelie

Mede als gevolg van het internationale terrorisme ligt ook in de nationale politiek een sterke nadruk op het veiligheidsbeleid. De strafwet wordt aangescherpt. Zaken als vrijheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer krijgen duidelijk minder aandacht. Tegen die achtergrond schreef dr. A. van der Dussen, Nederlands gereformeerd predikant, een belangwekkend artikel in het studieblad van de ChristenUnie *Denkwijzer* van juni 2005.

Theologisch geformuleerd zou je kunnen zeggen, dat 'de wet' bezig is met een enorme inhaalslag, nadat lange tijd 'het evangelie' de toon zette. Laat mij dat toelichten. Die twee termen, wet en evangelie, kunnen resp. de strenge en de lieflijke kant van God aanduiden. Tegenover de wet, die maakt dat God straft (Romeinen 4:15), die de dood brengt en tot veroordeling leidt (2 Corinthiërs 3:7,9) staat het evangelie dat overtreders van de wet vrijspreekt (Romeinen 8:1,2) en dat een vriendelijk bewind van genade en barmhartigheid voert (Romeinen 5:21, 6:14,15). Natuurlijk gaat het hier over het leven met God, over de grote vraag of een mens onheil of heil van God te verwachten heeft. Maar de polariteit van 'wet' en 'evangelie' werkt door in de inrichting van de samenleving.
Neem ons denken over de overheid. Die staat volgens Romeinen 13 in Gods dienst. Wanneer je God primair ziet als rechtvaardige rechter, ligt het voor de hand om te pleiten voor een overheid die God dient door misdadigers te straffen en betrouwbare burgers te belonen. Dat is het gezichtspunt van de 'wet', die dan staat voor het hele complex van 'justitie': regels, verplichtingen, straf, de ordening van het leven met desnoods harde hand.
Maar wanneer je God vooral ziet als genadige Vader, zul je de overheid veeleer een verzorgende rol toekennen. Dat is het gezichtspunt van het 'evangelie', dat dan verwijst naar mededogen en mildheid, naar gunsten en nieuwe kansen voor mensen.
Zo gezien zijn dus ook in een diepgaand geseculariseerde samenleving als de onze 'de wet' en 'het evangelie' nog steeds terug te vinden. Waar de overheid zich primair ten doel stelt verzorgend op te treden doet de wereldlijke uitloper van het evangelie

zich gelden. Waar de overheid daarentegen strenger optreedt en meer accent legt op bijvoorbeeld ordehandhaving en 'loon naar verdienste' manifesteert zich de pool van de wet krachtiger.

Ik begrijp, dat Van der Dussen een vergelijking wil maken met verschillende aspecten van de taak van de overheid. Maar om daarvoor het onderscheid tussen wet en evangelie te gebruiken lijkt mij gekunsteld. Er wordt al snel een tegenstelling tussen beide gesuggereerd, die de Bijbel niet kent en die de schrijver ook niet beoogt. Belangrijker is echter, dat hij het thema illustreert aan de hand van twee aan elkaar tegengestelde posities, die van Martin Luther en Karl Barth.

Luther

Voor Martin Luther (1483-1546) zijn wet en evangelie beide het absoluut geldige Woord van God. Maar wat een verschil heeft hij tussen die woorden ervaren. In het ene sprak God tot hem als een strenge, boze Heerser, vol heilige verontwaardiging over zijn falen. In het andere hoorde hij de lieflijke stem van de Goede Herder … Dat eerste is Gods vreemde, zijn oneigenlijke werk. Zijn hart klopt bij dat tweede. …
Er is evenwel één gebied waar Luther de wet in positieve zin haar werk ziet doen, en dat is het terrein van het maatschappelijke en politieke leven. Het betreft hier zijn leer van de twee rijken en de twee regimenten: God is Heer over heel de wereld, maar in het geestelijk leven regeert Hij op een andere wijze dan in het burgerlijk leven. Concreet: kom niet aan met het evangelie als er een staat bestuurd moet worden en als een onderneming draaiende gehouden moet worden - dan heb je de wet nodig. …
Luther beseft heel wel dat een dergelijk regime slechts een uitwendige orde aanbrengt. Ook in het burgerlijk leven geldt, dat de wet niet in staat is harten te vernieuwen. Maar dat hoeft ook niet. Voor de echte verlossing van het kwaad moet je in de kerk zijn, waar God zijn geestelijk regiment voert. …
Deze leer van de twee regimenten heeft verstrekkende gevolgen gehad. Luther zelf was er op bedacht, dat het één God is, die op onderscheiden wijze over twee levenssferen regeert. Maar in de Lutherse traditie kwam het steeds meer tot een scheiding tussen beide. Het christelijk leven werd belast met een spagaat: In de kerk hield men zich aan het evangelie, daarbuiten had men te maken met de harde wetten van bedrijfsleven en politiek. Zo kon het 'wereldlijk rijk' zich verzelfstandigen ten opzichte van het 'geestelijk rijk'. Over secularisering gesproken! Velen houden het erop, dat in nazi-Duitsland zo'n door en door heidens regiem aan de macht kon komen, doordat vanuit de Lutherse traditie de publieke sector als het ware was 'vrijgegeven'.

Maarten Luther

Persrevue **G.J. Schutte**

Van der Dussen vertelt, dat er kritiek is gekomen op Luther. Er kwam nieuwe aandacht voor de veel positievere wijze waarop de wet in bijvoorbeeld Psalm 119 wordt belicht. Als een eye-opener werkte het inzicht, dat in Exodus 20 en Deuteronomium 5 de decaloog in samenhang met de verlossing werd gezien. Het is Karl Barth geweest, die poneerde, dat de theologie het Lutherse spoor maar beter helemaal kon verlaten.

Barth

Karl Barth (1886-1968) benadrukt dat 'wet' en 'evangelie' een eenheid vormen. … Hij wil niet van God weten buiten Christus om. En dat betekent dat hij niet wil weten van twee kanten van God: een God die met de wet in handen oordeelt, en een God die in Christus mensen liefheeft en redt van dat oordeel. Voor Barth is essentieel, dat God maar één gezicht heeft: dat van Christus. De consequentie daarvan is, dat de wet niets anders zegt dan het evangelie. … De wet is niet anders dan een vorm van dat evangelie: zij roept ons mensen op tot gehoorzaamheid aan de genadige heerschappij van Christus. …

Geheel consequent ontwerpt Barth zijn ethiek vanuit het evangelie. Heel markant wordt dat zichtbaar in zijn beschouwing over het politieke leven. … Gods wil voor het maatschappelijk leven is een vorm van het evangelie. … Zoals evangelie en wet één zijn, zo is er ook maar één regiment van God: dat van zijn genade. Niet alleen in de kerk, ook in de samenleving geldt dat Gods wil geopenbaard wordt in Christus. En waar dus Christus laat zien hoe God een voorkeur heeft voor het zwakke, voor dat wat niets is, om aan hetgeen wel iets is zijn kracht te ontnemen (1 Corinthiërs 1:28), geldt ook in de samenleving dat het zwakke ontzien behoort te worden. Barths voorkeur voor het socialisme komt hier vandaan.

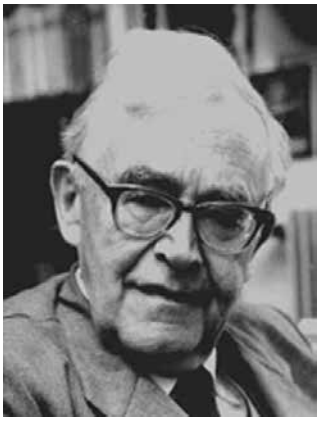

Karl Barth

Op Barths benadering is ook weer kritiek gekomen. Van der Dussen houdt het erop, dat er wat voor te zeggen is om met Luther en de hele traditionele reformatorische theologie te blijven spreken van de tweeheid van 'wet en evangelie', zonder daarbij in de valkuilen te tuimelen van te grote contrasten. Ik vind het jammer dat Van der Dussen vervolgens niet wat meer zegt over de traditionele reformatorische theologie. Juist als het gaat over de betekenis ervan voor overheid en samenleving, heeft Calvijn waardevolle dingen gezegd, waarvan de sporen terug te vinden zijn in de gereformeerde belijdenis en, die als het gaat om politieke samenwerking tussen gereformeerden en evangelischen, ook vandaag actueel zijn. Ter illustratie ontleen ik iets aan een artikel van dr. C.Trimp in *De Reformatie* van 27 maart 1971.

Calvijn

Ook bij Calvijn treffen we de leer van de 'twee rijken' of 'twee regimenten' aan: op meer dan één plaats in zijn Institutie *onderscheidt hij tussen deze twee wijzen van regering. Ongetwijfeld heeft hij deze leer veel minder uitgebouwd dan Luther en haar daardoor ook tegen menig misbruik en misverstand beschermd. Het zal bekend zijn, dat Calvijn óók zijn strijd met de Dopersen heeft gehad en zijn zorgen over de publieke eer van God in deze wereld heeft gekend; en hij heeft de overheden rechtstreeks aangesproken over deze zaak. …*

Ten aanzien van de overheid ziet hij tweeërlei gevaar dreigen: Het eerste gevaar is, dat men haar zou willen omverwerpen, terwijl zij toch door God geordineerd is: het gevaar van de revolutie dus. Het andere gevaar is dat van de verabsolutering en verafgoding, zodat de macht van de overheid zich gaat verheffen tegen de macht van God. Onderdanen mogen geen revolutie tegen de overheid plegen en de overheid mag het niet tegenover God. … In dat verband komt Calvijn te spreken over de tweeërlei regering, die we niet onverstandig mogen vermengen. Het geestelijk rijk van Christus en de burgerlijke ordinantie zijn zaken, die zeer veel van elkaar verschillen. …

Het onderscheid tussen beide regimenten staat voor Calvijn dus vast. Maar hij wil tegelijk recht doen aan de positie van beide ten opzichte van de ene Heer en wijst daarbij op de publieke betekenis van de wet van God.

De overheid bewaakt de publieke samenleving en schept een sfeer rondom de kerk. Zij dient niet slechts hiertoe, dat de mensen ademen, eten, drinken en gekoesterd worden (hoewel zij ongetwijfeld dit alles omvat, doordat ze maakt dat de mensen tezamen kunnen leven); maar toch dient ze niet alleen hiertoe; maar ook opdat er geen afgodendienst, geen heiligschennis van Gods naam, geen lasteringen tegen zijn waarheid en andere kwetsingen van de religie openlijk zouden opduiken en zich onder het volk verbreiden; opdat de openbare rust niet zou verstoord worden; opdat een ieder het zijne ongeschonden zou kunnen behouden; opdat de mensen ongedeerd met elkander zouden kunnen handelen; opdat eerbaarheid en ingetogenheid onder hen zou worden in ere gehouden. Kortom, opdat onder de christenen een openbare gedaante van religie zou zijn en onder de mensen menslievende omgang zou bestaan.

Calvijn

Van der Dussen sluit zijn artikel af met kort aan te geven wat het voor het denken over de inrichting van de samenleving betekent, als wet en evangelie niet tegen elkaar worden uitgespeeld noch al te nauw op elkaar worden betrokken.

a. *Het is van belang om mensen - christenen en niet-christenen - duidelijk te maken dat Gods wetten niet uit een andere wereld komen dan het evangelie. Te vaak nog worden ze in verband gebracht met dwingelandij en vrijheidsbeperking. Die associatie is bijbels gesproken niet terecht. Op een of andere manier verwijzen zij, juist als uitdrukking van Gods wil, naar het heil dat Hij in het evangelie beoogt. …*

b. *Ook in het politieke leven is het goed om niet alleen te benadrukken dat de wet naar het evangelie verwijst, maar evenzeer dat het evangelie niet zonder wet kan. … Daarom zie ik wel wat in Luthers leer van de twee regimenten. Ik denk dat hij gelijk heeft als hij zegt dat je niet moet proberen de wereld te regeren met enkel het evangelie. Dat loopt op chaos uit. In de kerk kan het en moet het. Daar zijn geldboetes en dwangmaatregelen uit den boze. Maar binnen het wereldlijk regiment is ruimte voor het afdwingen van gehoorzaamheid, als het moet met geweld: 'de overheid voert het zwaard niet voor niets!' (Romeinen 13:4).*
c. *Hoe betrokken wet en evangelie ook op elkaar zijn, ze vallen niet met elkaar samen. … Daarom kunnen de verwachtingen maar beter niet te hoog gespannen zijn als het gaat om het overheidsbestuur. … Luther meent dat de overheid niet meer kan en moet en behoeft te doen dan orde, recht en vrede in de samenleving bewaren. Daar heeft zij haar handen vol aan. … Neem het punt van de zondagsrust. De overheid kan die inderdaad door wetgeving veilig stellen. Daarin zit een verwijzing naar het heil van het evangelie; mensen worden zo in de gelegenheid gesteld de dag van Christus' opstanding in de kerk te vieren. Maar een dergelijke wet is als zodanig nog geen uitdrukking van het evangelie. Mensen kunnen zich op zo'n 'afgedwongen' rustdag gruwelijk vervelen, en massaal hun toevlucht nemen tot voetbalwedstrijden, popfestivals en lange files richting strand. De overheid zal er dan niet aan ontkomen met extra politie al die evenementen in goede banen te leiden. Zo werkt dat nu eenmaal onder het wereldlijk regiment! Ik heb de indruk dat het ontspannend voor christelijke politici kan werken, als zij zich van de beperkte reikwijdte van dat regiment bewust zijn. Het is al heel wat als zij met een beroep op Gods wet een steentje bijdragen aan meer orde, meer recht, meer vrede in de samenleving. …*

Het pleidooi van de schrijver voor nuchterheid onderschrijf ik graag. In een sterk geseculariseerde samenleving moeten we niet verwachten dat de reformatie van het leven begint in de politiek. Maar dat neemt niet weg dat een confrontatie met Calvijn node wordt gemist. Zijn kracht was, dat hij de overheid in haar eigen ambt aansprak en confronteerde met Gods wet en evangelie. Daarin kan hij ook de ChristenUnie tot leermeester zijn.

Dr. A. van der Dussen

Democratie

Het op 1 juni jl. gehouden referendum over een zgn. Europese Grondwet heeft heel wat teweeggebracht. De grote opkomst en de stevige discussie die over Europa gevoerd werd, hebben tot nieuwe belangstelling voor het fenomeen referendum als vorm van directe democratie geleid. Het dagblad *Trouw* vestigde in dit verband de aandacht op een bijzonder aspect. Zo schreef de Haagse protestantse predikant J.C. van Dongen in de krant van 13 juli 2005 over de historische rol van het calvinisme.

Gekozen ambtsdragers

Velen die schrijven over democratie wijzen op denkers uit Verlichting of Romantiek, zoals Alexis de Tocqueville. Tussen de Grieks-Romeinse oudheid en de Verlichting is echter een volksbeweging die in hoge mate de Nederlandse en Europese democratie heeft beïnvloed: het calvinisme.

Toen prins Maurits kort na 1600 zich bepaald niet democratisch ontdeed van Johan van Oldenbarneveldt (in het zicht van het Binnenhof), werden in de Haagse kerken vlakbij, die sedert enige decennia calvinistisch waren, door de burgers uit twee- of meertallen ouderlingen en diakenen gekozen, en - zij het ingewikkelder - ook predikanten. Dus nog geen halve eeuw na het begin van de revolte tegen de Spanjaarden, terwijl het politieke leven nog geen idee had van democratie, had het nieuwe protestantse kerkelijke leven, gevoed door Genève, het wel.
Na de middeleeuwse waterschappen is het calvinisme Nederlands oudste vorm van democratie. Tot op heden worden kerkenraden van onderop gekozen en zijn zij een geweldige 'parlementaire' training voor de gekozen ambtsdragers. Men spreekt net zo lang over kwesties tot men er uit is. Stemmen is een zwaktebod: je praat met elkaar (letterlijk: 'parlementair'), horend en wederhorend, en geeft ruimte aan een minderheid. De bisschop van de hervormde kerk is de kerkenraad in vergadering. …
Het is dan ook niet gek dat mensen met een dergelijke training (waaronder ikzelf) vragen hebben bij een referendum. Dat is een teruggang in democratie: een multiple choice *met alleen een versimpelde mogelijkheid tot 'ja' of 'nee'; uiting van een individualisme dat niet heeft leren luisteren en geen raad weet met een gekozen vertegenwoordiging die parlementair beslist.*
Ik zou wel eens uitgezocht willen hebben hoe de (protestantse) ontkerkelijking samenhangt met een teloorgang aan democratisch besef en ver-ikking in het denken. De parlementaire democratie is het sterkst ontwikkeld in landen met een calvinistische impuls: Zwitserland, Nederland, Schotland en Engeland; ook de VS via de pilgrim fathers, *Hongarije - in het voormalige Oostblok traditioneel het meest democratische land. …*

Europees parlement

Deze avond stond op de agenda de verkiezing van nieuwe ambtsdragers voor 2006. Ik vroeg mij af: kent de islam deze traditie binnen of buiten de moskee? Zo niet: moeten we hen dáár niet op aanspreken? En hoe zit het met het christendom in oude en nieuwe gestalten: van Rome tot en met de evangelicals? En ook geseculariseerd: is het liberale of 'grachtengordel'-individualisme wel zo democratisch vormend?
Vergeet Calvijn niet als je over democratie spreekt…

Dit artikel leidde tot een reactie van dr. R. de Jong, docent aan de Universiteit van Utrecht, in *Trouw* van 21 juli 2005.

Op zich is het winst voor de democratie 'van onder op' dat de door Calvijn geïnspireerde kerkorde de gemeente met predikant, ouderlingen en diakenen centraal stelt. Het is daarbij vooral van belang dat de ouderling als ambtsdrager uit het volk afkomstig was en zijn kerkelijke functie naast zijn hoofdberoep kon uitoefenen. Dat is inderdaad iets heel anders dan de hiërarchische piramide, met de vorst aan de top en een tussenlaag van een centrale 'Kirchenrat' en een 'Superintendant' die collega-hervormers zoals Luther en Zwingli voorstonden. …
Kerkenraden worden nog niet zo lang van onderop gekozen zoals Van Dongen suggereert. Pas in 1867 besluit de Synode artikel 23 van het kerkelijk reglement daadwerkelijk uit te voeren. Vanaf dat jaar werden predikanten en ouderlingen gekozen door 'alle mannelijke lidmaten behalve bedeelden en paupers'. Daarmee liep de kerk inderdaad voor op het algemeen kiesrecht in het openbaar bestuur, maar slechts enkele decennia. …
Waarschijnlijk was er ook een grote variatie in democratisch gehalte buiten de officiële staatskerk, bijvoorbeeld bij doopsgezinden vanaf het begin van de reformatie en bij de diverse afgescheidenen en dolerenden in de 19e eeuw.

De Jong wijst er terecht op, dat de praktijk in de (hervormde) kerk jarenlang heel wat minder positief was dan in de tijd van Calvijn werd voorgestaan. Dat neemt echter niet weg, dat Calvijn en de gereformeerde kerken in de 16e en de 17e eeuw met kracht van argumenten zijn opgekomen voor de verkiezing van ambtsdragers door de gemeente. Zij hadden daarbij de eerste christelijke gemeente als voorbeeld (Hand. 6:3-5).

Fundamenteel verschil

Ook in reactie op het artikel van Van Dongen ging J.L. Heldring in *NRC/Handelsblad* van 21 juli 2005 nader in op de doorwerking van dit gedachtegoed in het Nederlandse staatsbestel. Het is volgens Heldring de vraag of het grotendeels onkerkelijke Nederland, dat bovendien zijn eigen historie vergeten is, eigenlijk wel weet van de betekenis van het calvinisme voor de democratie in Nederland.

In het buitenland, afgezien van een paar Britse historici, hoeven we die kennis van de Nederlandse geschiedenis al helemaal niet te verwachten. Daarom was het een verrassing dat vorig najaar uitgerekend een Franse filosofe, Blandine Kriegel, op een van de door Balkenende geïnspireerde conferenties over Europese waarden een 'oude schuld' afloste door te erkennen wat de Franse Republiek schuldig is aan wat zij noemde de 'republiek der geuzen'. 'Niemand', zei zij met zekere overdrijving, 'zal betwisten dat de Hollandse republiek chronologisch voorafging' aan de Franse. De 'Hollandse republiek' dateert van 1579. Dat is 210 jaar eerder dan de Franse Revolutie van 1789. …
Kriegel verdoezelt ook niet het 'fundamentele verschil' dat de Nederlandse conceptie van vrijheid scheidt van de Franse. Kort gezegd: 'in de Hollandse republiek is de vrijheid van godsdienst gegrond op de vrijheid van geweten, in de Franse op de neutraliteit van de staat. De ene conceptie vertrouwt meer op de individu, de andere op de staat.'
Ook 'heeft de Hollandse republiek met kracht gekozen voor het stelsel van scheiding der machten, terwijl de Franse republiek, met niet minder kracht, zich altijd heeft gehouden aan de doctrine van de soevereiniteit', waarvan 'het doel de politieke eenheid is in naam van het gemene goed en het algemeen belang, die oorspronkelijk door de monarch werd belichaamd, maar op den duur aan het volk werd toevertrouwd'.
Dat is inderdaad een kardinaal verschil, dat te weinig wordt onderkend - hetzij uit beleefdheid hetzij uit een soort oecumenische gezindheid. Zeer globaal kan gezegd worden dat de Nederlandse democratie, van begin af aan, eerder horizontaal gestructureerd is, terwijl in de Franse democratie het verticalisme, met het daaraan inherente centralisme, overheersend was. …
Aan deze wezenlijke verschillen in opvatting over wat democratie is herinnerd te hebben - verschillen die zich zeker ook in de toekomst nog zullen doen voelen, wanneer het weer over een Europese 'grondwet' gaat - is de verdienste van Kriegels referaat.

Het is zeker opmerkelijk, dat een Franse filosofe het verschil in denken over de vrijheid van godsdienst in Nederland en Frankrijk 'fundamenteel' noemt. De vraag is wel welke hedendaagse Nederlandse politici dit verschil nog onderkennen. En wat dit betekent voor actuele discussies over vrijheid van godsdienst en van onderwijs.

Radicale gevolgen

Een positieve ontwikkeling kan zijn, dat de belangstelling voor geschiedenis de laatste jaren in Nederland is toegenomen. Volgens *Trouw* is Nederland op zoek naar identiteit. Wie zijn wij Nederlanders en waar komen we vandaan? De krant vroeg een aantal prominente geschiedschrijvers hun visie hierover. Een van hen is de emeritus hoogleraar aan de VU dr. A.Th. van Deursen. Hij is vooral bekend geworden vanwege zijn kennis van de 16e en 17e eeuw. Aan de krant van 16 april 2005 ontleen ik het volgende.

Hij wordt nooit moe de geschiedenis te vertellen. 'Nederland is in Europa in die tijd de eerste staat die is voortgekomen uit een Opstand. Religie was de bepalende factor bij het ontstaan van die Opstand. Zonder begrip voor de religieuze motieven van de mensen van toen, kun je de geschiedenis van Nederland niet begrijpen. Twee godsdiensten kwamen met elkaar in botsing. Nergens is die botsing zo hevig geweest als in de Lage Landen.'
De Calvinisten vochten om het recht om hun eigen geloof te kunnen beleven. Van Deursen vreest dat veel mensen zich daar tegenwoordig nog maar moeilijk in kunnen inleven. 'Het ging destijds niet om theologische beuzelarijen - dat kan ik niet vaak genoeg tegenspreken. Ook gewone mensen vonden in de 16e en 17e eeuw de grote geloofsvragen cruciaal in hun leven.' …
Nederland is het enige land geweest waar een godsdienstoorlog zulke radicale gevolgen had. Waren de Nederlanders zoveel religieuzer dan elders? Dat was het niet. 'Wat wel een rol speelde: ze waren calvinist. En van alle protestantse stromingen was het calvinisme destijds de weerbaarste stroming. Die strijdbare calvinisten kwamen tegenover de Spaanse koning te staan, die van alle Europese vorsten het hardst optrad tegen andersdenkenden. …'
Willem van Oranje smeedde een verbond tussen die strijdbare protestanten en de Hollandse regenten. Hen ging het niet om religie, maar om politieke vernieuwing. Velen van hen werden wel calvinist - de thema's lagen dicht bij elkaar. 'De Hollandse regenten wilden meer macht om zelf hun zaken te regelen, in plaats van orders te krijgen vanuit het verre Spanje. Zij wilden meer autonomie. Ook uit eigenbelang, natuurlijk. Willem van Oranje heeft die groepen bij elkaar gebracht. Ook bij hem speelde eigenbelang: hij was zelf een edelman. Het knappe is echter hoe hij die calvinisten en regenten, die vaak botsende belangen hadden, wist te verenigen rond dat ene doel. Zonder Willem van Oranje was het niet gelukt. Dan had Nederland niet bestaan.'
Wie anno 2005 de geschiedenis van Nederland wil begrijpen, moet weten hoe knap de nieuwe Republiek, na het slagen van de Opstand, omging met religieuze spanningen. Dat is zelfs nu nog een actueel thema. Willem van Oranje droeg de oplossing aan.
De religieuze spanningen bleven namelijk, na het vertrek van de Spanjaarden. 'De meeste mensen waren nog steeds katholiek. De calvinisten hadden in Noord-Nederland de oorlog weliswaar gewonnen, maar ze waren er in de minderheid. Willem van Oranje had kunnen zeggen, volgens de toen gangbare methode: nu dwing ik iedereen, desnoods met geweld, om protestants te worden. Maar dat heeft hij niet gedaan. Enerzijds was dat pragmatisme. Er waren zoveel katholieken, het was niet te realiseren. Die beroemde Nederlandse tolerantie is ook ontstaan door van de nood een deugd te maken. Maar toch reikte het wel degelijk verder dan dat. Willem van Oranje besefte dat je mensen die onderop liggen, niet tot het uiterste mag drijven. Dat is zijn grote wijsheid geweest.'
Nederland werd het eerste land waar andersdenkenden ruimte kregen. Formeel werd het katholieke geloof wel verboden, in de praktijk gedoogd. 'De katholieken mochten samenkomen in schuilkerken. Ze betaalden een soort jaarlijkse afkoopsom, en daarmee was het geregeld. Op den duur wist iedereen niet beter. Je kon in elke stad de weg naar de "verboden" schuilkerken vragen. Die relatieve godsdienstvrijheid was voor die tijd uitzonderlijk.' …

Actualiteit voor vandaag

Gesteld voor de vraag naar de betekenis van deze grote historische gebeurtenissen voor vandaag waarschuwt Van Deursen het verleden niet over te plaatsen in het heden. Wel ziet hij een lijn in de geschiedenis, daar waar het over religie gaat:

'Dat is de problematische kwestie van het respecteren van religieuze minderheden. Dat is blijkbaar iets heel moeilijks. Je ziet dat de overheid altijd de neiging heeft om toch van bovenaf één moraal op te willen leggen. Willem van Oranje had zijn Republiek nog niet gevestigd, of er ontstonden hoogoplopende twisten over de juiste koers van de gereformeerde kerk. De achtergrond daarvan was dat de machtige regenten wilden dat er een protestantse eenheidskerk zou komen. Dat leek de regenten veel overzichtelijker. Alle Nederlanders zouden er dan lid van moeten worden. In het anglicaanse Engeland had je zoiets ook, daar kregen mensen zelfs boetes als ze niet meededen aan het avondmaal.'

Ook in de huidige tijd is dat vraagstuk actueel, vindt Van Deursen.

'Ik hoor tot de religieuze minderheid die zich niet kan vinden in de legalisering van euthanasie, abortus of het homohuwelijk. Ben ik verplicht om toch die normen te aanvaarden - soms lijkt het er wel op. De propagandisten van de nieuwe moraal bieden geen vrijheid meer aan minderheden. Ze vinden dat iedereen die moraal moet onderschrijven. Wie ambtenaar is bij de burgerlijke stand, móet homohuwelijken sluiten. Hetzelfde speelt bij de discussie over de vrijheid van onderwijs. Daar schrijft het nieuwe "staatsgeloof" voor dat artikel 23 wel kan worden afgeschaft. De meerderheid heeft immers geen behoefte meer aan scholen op religieuze grondslag, of kan zich niet voorstellen wat ouders bezielt om hun kinderen naar zo'n school te willen sturen? Dat is ook uit het oogpunt van democratie een heel gevaarlijke ontwikkeling, vind ik. Democratie betekent niet dat de meerderheid "gelijk heeft", en de rest zich moet aanpassen. Dat is de democratie onder spanning zetten. Je mag nooit tot het uiterste gaan met mensen die onder liggen. Die les heeft Nederland meer dan driehonderd jaar geleden al geleerd - van Willem van Oranje.'

Register Nader Bekeken jaargang 1-11

Iedere jaargang van Nader Bekeken blijft toegankelijk doordat er in het januarinummer registers van de afgelopen jaargang worden opgenomen. Om het zoeken te vergemakkelijken is nu ook van alle eerder verschenen jaargangen één groot trefwoordenregister samengesteld. U kunt het vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Cahier 65: Groeien in kennis

Thema's uit de geloofsleer

Dr. A.N. Hendriks

Groeien in geloof is een hedendaags item. Het is ook voluit een schriftuurlijk item. Daarbij mogen wij niet vergeten dat groeien in geloof in het Nieuwe Testament hand in hand gaat met groeien in kennis*. De Heidelbergse Catechismus omschrijft in Zondag 7 dan ook waar geloof als een 'kennen' en 'vertrouwen'. De Heilige Geest doet ons ook 'weten' wat ons in genade door God geschonken is (1 Kor. 2:12).*
Aan deze geloofskennis wil dit cahier bijdragen. De auteur behandelt thema's uit de geloofsleer, waarvan sommige niet altijd de aandacht krijgen die ze verdienen. Hij laat de Schrift spreken en luistert naar het onderwijs dat uit de gereformeerde traditie naar ons toekomt. Meer dan eens confronteert hij zich met stemmen die een ander geluid laten horen.
In dit cahier komen actuele onderwerpen aan de orde als gebedsverhoring, verzoekingen, God en ons lijden, geloof en gevoel, charismatische vernieuwing, de dienst van de engelen.
Doordat de stof helder wordt aangeboden en aan elk hoofdstuk discussievragen zijn toegevoegd, leent dit cahier zich goed voor behandeling in groepsverband. Het steekt daarbij wat dieper af dan vaak in meer populaire voorlichting het geval is. Het kan zo bijdragen aan een verrijking van de bespreking.
Dr. A.N. Hendriks (1934) is emeritus predikant van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) van Amersfoort-Centrum en heeft al tal van publicaties over het werk van de Heilige Geest, de ambten in de kerk en het leven van het geloof op zijn naam staan.

Kijk eens op www.woordenwereld.nl voor een combinatieabonnement

Binnenkort verschijnt: cahier 66

Preken vandaag

Ds. M. Heemskerk

Ds. M. Heemskerk (geb. 1936) is sedert 1 januari 2002 emeritus-predikant van de Gereformeerde kerk (vrijg.) van Rozenburg en Voorne. Voordien stond hij in Zevenbergen, Meppel, Bussum en Hoogezand-Sappemeer.
In dit cahier komen allereerst de schriftuurlijke normen voor de prediking aan de orde, zoals die altijd al golden. En zoals ze ook vandaag nog niets van hun betekenis verloren hebben. Ze worden beschreven aan de hand van hetgeen in de drie formulieren van eenheid over de prediking te vinden is.
Daarbij wordt vooral de schriftuurlijke fundering van hetgeen beleden wordt, aangewezen.
Prediking is blijvende opdracht van de kerk. En het is van groot belang, ook vandaag, de schriftuurlijke normen ervoor te blijven zien. Vandaar dat vervolgens wordt ingegaan op enkele ideeën die de laatste tijd met betrekking tot de prediking naar voren zijn gekomen. Daarbij valt te denken aan zaken als groter aandacht voor de hoorder, het hoorderbeeld, narratieve prediking en de blijvende actualiteit van heilshistorische prediking.